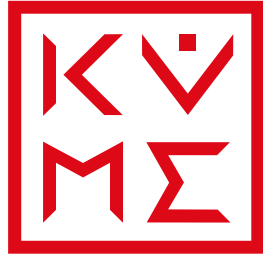

Devrim Muhafızları Modeli:

Rejim Güvenliği, Vekil Örgütler
ve Paralel Egemenlik

Hüseyin Faruk Şimşek

ARAŞTIRMA

Devrim Muhafızları Modeli

Rejim Güvenliği, Vekil Örgütler ve Paralel Egemenlik

Hüseyin Faruk Şimşek

TEMMUZ 2026
KÜME | RAPOR

Bu raporu aşağıdaki şekilde alıntılatabilirsiniz:

şimşek, Hüseyin Faruk. *Devrim Muhafızları Modeli: Rejim Güvenliğı, Vekil Örgütler ve Paralel Egemenlik*. Kültür Medeniyet Vakfı, 2026. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20826614>.

Hüseyin Faruk şimşek

Orta Doğı Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamış; yüksek lisans derecesini Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'ndan, doktora derecesini ise Aberdeen Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden almıştır. Araştırmaları stratejik kültür, düzensiz savaş, vekâlet savaşları, devlet dışı silahlı aktörler ile İran'ın dış ve güvenlik politikaları üzerine yoğunlaşmaktadır.

COPYRIGHT © 2026

Bu yayının tüm hakları Kültür Medeniyet (KÜME) Vakfı'na aittir. KÜME'nin izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir. Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve Kültür Medeniyet Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

KÜME | İstanbul

Fenerbahçe Mahallesi, Bağdat Caddesi 164/A, Kadıköy/İstanbul.

iletisim@kumevakfi.com

İçindekiler

Özet	1
Giriş	3
1. Devrim Muhafızları Modeli	5
1.1. Tarihsel Arka Plan ve Kurumsal İnşa	5
1.2. Askerî İkilik ve Paramiliter Güç	8
1.3. Siyasi Nüfuz ve Karar Alma Süreçlerinin Askerileşmesi	10
1.4. Bütçe Dışı Finansman ve Sosyal Ağ	12
2. Modelin İhracı: Kudüs Gücü ve Vekil Ağı	15
2.1. Lübnan'da Devrim Muhafızları Modelinin İnşası	17
2.2. Irak'ta Devrim Muhafızları Modelinin İnşası	25
Sonuç	35
Kaynakça	37
Arşiv Kaynakları	41

Özet

İran İslam Cumhuriyeti'nin rejim güvenliği kaygısıyla kurduğu Devrim Muhafızları, zaman içinde bir askerî teşkilat olmanın ötesine geçerek siyasi ve ekonomik alanları domine eden bir yapıya dönüşmüştür. İran'ın bölgede vekil örgütler üzerinden kurduğu asimetrik stratejisinin yalnızca bir vekalet savaşı olarak okunmasının esas hatası, Devrim Muhafızları modelinin kurumsal olarak ihraç edildiği gerçeğinin göz ardı edilmesidir. Tahran yönetimi, vekil örgütler üzerinden askerî bir güç projeksiyonu yaratmakla kalmamış, hedef devletleri içeriden dönüştürecek bir paralel egemenlik kapasitesi de oluşturmuştur.

Bu rapor; Devrim Muhafızları modelinin anatomisini, Kudüs Gücü eliyle Lübnan ve Irak'a nasıl ihraç edildiğini ve bu ihracın hedef devletlerin egemenliğinde yarattığı yapısal krizleri analiz etmektedir.

Rejim güvenliğini önceleyen İran yönetimi için, sınır ötesinde güçlü, kendi başına hareket edebilen ve tam istikrarlı komşu devletlerin varlığı arzu edilen bir durum değildir. Tahran'ın bölgesel nüfuzunu maksimize etmeyi amaçlayan ve ev sahibi devletlerde (Lübnan, Irak) "paralel egemenlik" inşa eden model ihracı politikası birbiriyle ilişkili dört temel sütuna dayanmaktadır:

1- Askerî İkilik ve Şiddet Tekelinin Kırılması: İran, hedef ülkelerin düzenli ordularını marjinalleştirerek, onlara paralel, asimetrik harp odaklı ve ideolojik bir silahlı gücü (Hizbullah, Haşdi Şabi) devletin içine yerleştirmektedir. Bu yapılar, hem düşmanları asimetrik taktiklerle yıpratma hem de İran için devlet içi bir sigorta işlevi görmektedir. Bu durumun ev sahibi devletler açısından maliyeti; savaş ve barış gibi stratejik karar alma süreçlerinin sivil iradedenden çıkmasıdır. Devletin şiddet tekeli kaybetmesi, bir yandan Lübnan ve Irak'ın askeri kabiliyetlerini törpülemekte, diğer yandan da sivil hükümetin kontrolü veya onayı dışında doğrudan İran'ı bölgesel çatışmalarının bir cephesi haline getirebilmektedir.

2- Siyasi Vesayet ve Devleti Esir Alma: Vekil yapılar askerî örgütler olarak kalmayıp, siyasi sistemin içine girerek siyaset ve sivil-askeri bürokraside güçlenmektedir. Bu model, Lübnan'da veto gücü (engelleyici üçte bir) üzerinden, Irak'ta ise milis grupların yasama, yürütme ve yargıda güçlenerek devletin kaynaklarını kendi lehlerine kullanmalarına dayanır. Hedef ülkeler açısından bu stratejinin sorunu, sivil hükümetlerin kaynak ve pozisyonlarının milis gruplar arasında paylaşılmasıdır. İran, Bağdat veya Beyrut'taki sivil iktidarların kendi ulusal refleksleriyle İran ekseninden çıkma ihtimaline karşı askerî gücün yanı sıra bu siyasi ve bürokratik gücü de bir sigorta mekanizması olarak kullanmaya çalışmaktadır.

3- Gölge Ekonomi, ve Kamu Kaynaklarının Kullanılması: Bu model, merkezî bütçeye bağımlılığı kırmak için paralel bir ekonomik ekosistem inşa edilmesine dayanır. Bu ekosistem Hatem'ül Enbiya muadili holdinglerin kurulması, sınır kaçakçılığı, gümrüksüz geçişler ve kamu ihalelerinin kontrolüyle kendi kendini finanse eden

bütçe dışı bir özerklik yaratır. Ev sahibi devletler açısından bu durum; kendi makroekonomik kaynaklarının milis yapılar tarafından grup çıkarları doğrultusunda kullanılması anlamına gelir. Bu model, vekil grupların askerî ve siyasi gücünü artırarak devleti zayıflatırken aynı zamanda Irak örneğinde olduğu gibi aynı çatı altındaki Şii örgütler arasında devleti parçalayan derin bir kaynak paylaşım savaşına zemin hazırlayabilmektedir.

4- Sosyal Mobilizasyon ve Rıza/Aidiyet Üretimi: İhraç edilen asimetrik modelin kalıcılığı, sadece silahla değil, sivil tabanda üretilen rıza ve ekonomik bağımlılıkla sağlanmaktadır. Lübnan'da zayıf devlet otoritesinin boşluğu, paralel vakıflar eliyle sunulan eğitim, sağlık ve refah hizmetleriyle doldurulurken; Irak'ta devletin makroekonomik bütçesinden elde edilen istihdam kotaları ve ihaleler, sıkı aşiret ağları üzerinden dağıtılarak devlet destekli bir patronaj sistemine dönüştürülmektedir. Ev sahibi devletler açısından bu durumun en ağır maliyeti; toplumun önemli bir kesiminin ulusal kimlikten ve devlete aidiyetten koparılarak doğrudan milis yapılara ve dolaylı olarak da İran'a sadık bir taban haline getirilmesidir.

Sonuç olarak bu rapor; İran'ın Devrim Muhafızları modeli üzerinden inşa ettiği paralel egemenlik stratejisinin, uygulandığı coğrafyalarda kurumsal çöküşü, toplumsal kutuplaşmayı ve yapısal istikrarsızlığı kalıcı hale getirdiğini ve bu nedenle sistemli bir devlet krizine dönüştüğünü iddia etmektedir.

Giriş

İran İslam Cumhuriyeti, 1979 devriminden bu yana tarihinin en derin yapısal dönüşümünü tecrübe etmektedir. Geleneksel olarak Şii din adamlarının (*ulema*) yönettiği teokratik rejim, zaman içinde Devrim Muhafızları Ordusu'nun siyaseti, bürokrasiyi ve ekonomiyi domine ettiği bir vesayet sistemine doğru evrilmiştir. Bu dönüşüm yalnızca İran'ın kendi iç sosyolojisini ve ekonomisini değil, aynı zamanda ülkenin bölgesel güç projeksiyonunu ve ABD dâhil olmak üzere uluslararası aktörlerle ilişkilerini de etkilemektedir. İran'ın geleneksel ordusunun (Erteş) birincil sorumluluğu ülkenin toprak bütünlüğünü korumak iken; Devrim Muhafızları, teokratik sistemin korunması gibi çok daha muğlak ve geniş bir görev tanımıyla donatılmıştır. Sınırları net çizilmeyen bu koruyuculuk misyonu, kurumun askerî bir yapı olmanın ötesine geçerek siyasi, ekonomik, stratejik ve sosyokültürel alanlara nüfuz etmesini ve rejimin yegâne taşıyıcı sütunu haline gelmesini meşrulaştırmıştır.¹

İran destekli vekil gruplar literatürde genellikle devlet dışı silahlı örgütler, aşırılıkçı hareketler veya isyancı unsurlar olarak görülmekte ve İran'ın 1979 sonrasındaki İsrail ve ABD'ye karşı uyguladığı vekalet savaşı stratejisi üzerinden okunmaktadır. Buna karşılık sahadaki gerçeklik, vekalet savaşı verilmesinin ötesinde bu örgütler üzerinden bizzat "Devrim Muhafızları kurumsal modelinin" ihraç edildiğini de göstermektedir. Vekil grupların gayrinizami harp kapasitelerinin yanı sıra devlet mekanizmasını içeriden dönüştüren aktörler olduğu gerçeği ise büyük ölçüde göz ardı edilmektedir.²

Bu modelin İran'daki sonuçları ile ihraç edildiği ülkelerdeki sonuçları farklıdır. Sosyolojik dinamiklerin farklılığıyla kurumların devlet içindeki yerinin, amacının ve rolünün değişmesi; İran'da rejimi içeriden tahkim eden ve ayakta tutan bu yapının, dışarıda ev sahibi devletleri çökerten ve egemenliklerini parçalayan bir mekanizmaya dönüşmesine yol açmaktadır. Bu rapor, vekil örgütlerin Devrim Muhafızları modeli çerçevesinde hareket ederek hedef ülkelerde siyaseti, sivil bürokrasiyi ve ekonomiyi nasıl kontrol ettiğini somut verilerle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda rapor iki ana bölüm etrafında şekillendirilmiştir:

Birinci bölüm, Devrim Muhafızları'nın İran içindeki tarihsel evrimini ve kurumsal pozisyonunu ele almaktadır. Kurumun, düzenli orduya karşı yarattığı askerî ikilik, Besiç üzerinden kurduğu toplumsal etki ve Hatem'ül Enbiya gibi şirketlerle inşa ettiği bütçe dışı gölge ekonomi; Devrim Muhafızları'nın İran'daki artan nüfuzunu incelemek için ayrı ayrı analiz edilmektedir.

İkinci bölüm, bu melez askerî-siyasi-ekonomik modelin Kudüs Gücü (Nîrû-ye Kuds) eliyle sınır ötesine nasıl ihraç edildiğine ve Lübnan ile Irak'ta nasıl sonuçlar doğurduğuna odaklanmaktadır. Lübnan örneği, Hizbullah aracılığıyla devletin şiddet tekelinin oluşumunun nasıl engellendiğini, sivil siyasetin engelleyici veto gücü sağlayan

¹ Afshon Ostovar, *Vanguard of the Imam: Religion, Politics, and Iran's Revolutionary Guards* (New York, NY: Oxford University Press, 2016), 5.

² A.g.e., 16.

üçte bir modeliyle nasıl felç edildiğini ve kurulan paralel sosyal/ekonomik ağların Hizbullah ve İran nüfuzunu artırırken Lübnan'ı adım adım nasıl başarısız bir devlete dönüştürdüğünü analiz etmektedir.

Bu bölümün son kısmı ise modelin Irak gibi etnik ve mezhepsel fay hatlarına sahip çok daha karmaşık bir coğrafyaya ihracını ve bunun yapısal sonuçlarını incelemektedir. Bu bölüm; milislerin devlet sistemine entegre olduktan sonra askerî şiddetin yanı sıra siyaset ve “hukuk yoluyla siyaset” (*lawfare*) gibi kinetik olmayan yöntemlerle devlet kurumlarını nasıl ele geçirmeye çalıştıklarını, ayrıca hem bütçeden aldıkları paylarla hem de Mühendis Genel Şirketi gibi holdingler kurarak Irak'ın kamu kaynaklarını nasıl kullandıklarını incelemektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, İran'ın rejim güvenliği endişesiyle kurguladığı Devrim Muhafızları Modeli'nin, ihraç edildiği coğrafyalarda yarattığı yapısal krizleri kapsamlı bir analitik çerçeveye ortaya koymaktadır. Günümüzde konvansiyonel çatışmaların eşiğine dayanan bu asimetrik caydırıcılık ve nüfuz inşa yönteminin sınırları artık belirlenmiştir. Bu doğrultuda rapor, askerî stratejilerin ötesine geçen, devlet içindeki farklı güç odaklarını ve Irak örneğinde olduğu gibi aynı çatı altındaki örgütler arası ilişkileri de dikkate alan melez bir stratejik vizyonun önemini vurgulamaktadır.

1. Devrim Muhafızları Modeli

İran'ın sınır ötesine ihraç ettiği Devrim Muhafızları modeli, vekil-sponsor ilişkisi temelli askeri bir ilişki olmaktan ziyade, vekil örgütün bulunduğu devleti içeriden kontrol etmeyi ve bu şekilde Şii nüfusun ve İran'ın ülkedeki çıkarlarını korumayı amaçlayan bir mekanizmanın inşasıdır. Bu modelin kurumsal yapısı birbiriyle bağlantılı şekilde çalışan dört temel sütuna dayanır:

- 1. Askerî İkilik ve Şiddet Tekelinin Kırılması:** Devletin düzenli ordusunun şiddet tekelinin kırılması ve ona paralel harbe odaklı ideolojik bir silahlı gücün devlet içine yerleştirilmesi.
- 2. Siyasi ve Bürokratik Nüfuz Oluşturulması:** Sivil bürokrasi ve siyasi karar alma mekanizmaları üzerinde etki kurulması.
- 3. Gölge Ekonomi:** Merkezî bütçeden yararlanmanın yanı sıra devlet ihalelerinin, sınır kapılarının ve stratejik sektörlerin kullanılarak kendi kendini finanse edebilen bütçe dışı bir yapı yaratılması.
- 4. Paramiliter-Sosyal Kitle Mobilizasyonu:** Sadece askerî personeli değil, sivil toplumu da refah ağları ve ideolojik doktrinasyon üzerinden militarize ederek rejime veya Şii yapılara rıza/bağımlılık üretilmesi.

Bu dört sütunlu model, İran içinde devletin bekası için inşa edilmiş ve yıllar içerisinde sistematik bir şekilde kurumlaşmış ve diğer ülkelerdeki vekil gruplar üzerinden de ihraç edilmiştir. Bu bölüm, bu modelin İran içindeki tarihsel süreç içerisinde inşasını ve yapısal evrimini incelemektedir.

1.1. Tarihsel Arka Plan ve Kurumsal İnşa

İran'da Devrim Muhafızları Ordusu'nun 22 Nisan 1979'da resmi olarak kuruluşu, devrim sonrasında kurulan rejimin varoluşsal tehdit algılarının ve beka korkusunun bir sonucudur. Devrimci elitleri saran bu korkuyu besleyen temel unsur ise Şah döneminden miras kalan güvenlik kurumlarına ve devrimde aktif rol alan diğer devrimci gruplara duyulan derin güvensizlikti. Erteş'e yönelik bu şüphenin merkezinde, 1953 yılında Başbakan Muhammed Musaddık'ı deviren askerî darbe tecrübesi, devrim öncesinde İran istihbarat örgütü (SAVAK) ile ordunun devrimi yapan kadrolara yaklaşımının hafızalarda hâlâ canlı olması ve düzenli ordunun (Erteş) bir karşı-devrim yapabileceği endişesi yatıyordu.³ Öte yandan, devrimin sokaklardaki yükünü paylaşan diğer grupların sahip olduğu farklı ideolojik yönelimler de Humeyni'nin teokratik vizyonu için başka bir iç tehdit olarak görülüyordu. Sonuç olarak, Humeyni ve etrafındaki devrimci kadrolar rejimin bekasını, sadakati şüpheli geleneksel bir askerî yapıya veya farklı

3 Ali Alfoneh, *Iran Unveiled: How the Revolutionary Guards Is Turning Theocracy into Military Dictatorship* (Washington, D.C: AEI Press, 2013), 6-8.

hedefleri olan geçici müttefiklere emanet etmek yerine rejimi bizzat içeriden koruyacak yeni ve sadık bir silahlı yapının inşasını zorunlu görmüşlerdir.

Ancak devrimin ilk günlerinde sahada yekpare ve disiplinli bir devrimci güç yoktu. Tam aksine, devrimci silahlı gruplar Humeyni cephesinde de parçalı bir yapıdaydı. Sadece Humeyni'ye sadık olan milisler bile kendi içlerinde rekabet eden ve bazıları alt gruplara da ayrılmış dört ana gruba bölünmüştü: Ulusal Muhafızlar (sonradan İslami Devrim Muhafızları ismini alıyor), İslami Devrim Muhafızları⁴, İslam Devrimi Mücahitleri ve İslam Devriminin Kutsal Savaşçıları Koruyucuları.⁵ Bunun yanı sıra, Mahmud Talegani, Hüseyin Ali, Muhammed Muntazeri, Hadi Gaffari ve Muhammed Kazım Şeriatmedari gibi diğer etkili din adamlarının da kendilerine bağlı silahlı milisleri bulunuyordu.⁶

Humeyni'ye sadık silahlı milislerin dağınık yapısı yeni rejim için büyük bir güvenlik açığı oluşturmaktaydı. Devrime sadık olan bu silahlı gruplar arasındaki rekabet, devrimci rejimi zayıflatabilir ve yeni bir darbeye veya diğer devrimci grupların saldırılarına karşı savunmasız bırakabilirdi. Birbiriyle rekabet eden grupların yarattığı bu zafiyeti çözmek için Devrim Konseyi, tüm silahlı güçleri tek bir çatı altında birleştirmeye karar verdi. Bu kritik birleştirme görevi, Humeyni'nin Tahran'a dönüşünde koruması olan ve Ulusal Muhafızlar'ın önde gelen üyelerinden Muhsin Refikdust'a verildi.⁷

Birleşme sonucunda Devrim Muhafızları, farklı silahlı grupları ve din adamlarına bağlı yerel milis ağlarını devletin şemsiyesi altına alan ve onları kurumsallaştıran bir üst yapı olarak ortaya çıktı.⁸ Kurumun nihai varoluş amacı ve mutlak sadakati, doğrudan Dini Lider (Rehber) ve onun başında olduğu teokratik sistemin (*nezam*) bekasına endekslendi. Ostovar'ın ifadesiyle; Dini Lider kalemin gücünü temsil ederken, Devrim Muhafızları da onun kılıcı haline gelmiştir.⁹

Devrimin ilk yıllarındaki zayıf ve düzensiz milis koalisyonunun on yıllar içinde Dini Lider'den sonra ülkedeki en etkili güce dönüşmesini sağlayan¹⁰ ve onu geleneksel ordulardan veya sıradan milis güçlerinden ayıran temel bir özellik vardır: Kuruluşundaki devrimi koruma amacını ve gayrinizami ruhu terk etmeden modern bir bürokratik yapının özelliklerini bünyesinde eritebilmiş melez bir yapı olmak. Devrim Muhafızları salt bir askerî organizasyon değildir; aynı anda rejimi savunmakla görevli bir iç güvenlik servisi ve askerî teşkilat, dış operasyonlar yapan bir istihbarat teşkilatı, siyasette, medyada ve sivil toplumda etkili bir iktidar grubu ve İran ekonomisinin önemli bir kısmını kontrol eden bir endüstriyel/ekonomik yapı özelliklerini aynı anda göstermektedir.¹¹

Devrim Muhafızları'nın devlet içindeki özerkliği ve sivil alanlara sızma kapasitesi, oluşturulan kasıtlı muğlaklıktan beslenir. Düzenli ordunun (Erteş) birincil sorumluluğu toprak bütünlüğünü korumak olarak net bir şekilde çizilmişken Muhafızlar'a sınırları net bir şekilde çizilmemiş bir görev verilmiştir: devrimin muhafazası. Bu kasıtlı bir belirsizliktir ve bizzat rejimin kurucu elitleri tarafından da açıkça ifade edilmiştir. Nitekim, 1982 yılında Ahmet Humeyni'nin Erteş ve Muhafızlar ile ilgili şu sözleri hem kurumlar arasındaki farkı hem de Devrim Muhafızları'nın sistem içerisindeki muğlak rolünü göstermektedir:

4 Sonradan İslami Devrim Muhafızları adını alan Ulusal Muhafızlar'dan farklı ama aynı ismi taşıyan bir örgüttür.

5 Alfoneh, *Iran Unveiled*, 6.

6 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, 10-11.

7 Alfoneh, *Iran Unveiled*, 10-12.

8 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, 10-11.

9 A.g.e., 12.

10 A.g.e., 11-12, 16.

11 A.g.e., 5.

“Ordu ve Devrim Muhafızları’nın rolüne dair pek çok şey söylenebilir; zira ülke, savaş ve kazanılan zaferler, bu kurumların sergilediği fedakârlığa borçludur. Ordu, ülkenin bağımsızlığının koruyucusudur. Başka bir deyişle, ülkenin toprak bütünlüğünün herhangi bir tehdide maruz kalması durumunda, onu müdafaa etmek ordunun vazifesidir. Bu, son derece sarıh ve belirgin bir roldür. Öte yandan, Devrim Muhafızları’nın rolü muğlaktır; çünkü Devrim Muhafızları devrimin kazanımlarının koruyucusudur. Devrim herhangi bir şekilde saldırıya uğrar veya tehdit edilirse, onu savunmak Muhafızların görevidir.”¹²

Eylül 1982’de meclisten geçen ve Muhafızlar’ın kurumsal sınırlarını çizen tüzüğün 1. Maddesi, kurumun ana hedefini “İran’daki İslam devrimini korumak, onu saf İslami ideolojiye göre yaymak ve İslam Cumhuriyeti’nin iradesini yerine getirmek” olarak tanımlamıştır.¹³ Bu sınırları muğlak devrimi koruma hedefi, Devrim Muhafızları’na aynı anda hem bir düzenli ordu, hem bir iç güvenlik/polis gücü, hem de bir istihbarat teşkilatı olma yetkisi vermiştir.¹⁴ Ayrıca, Devrim Muhafızları’na “ezilenlerin kurtuluş hareketlerine yardım etmek” görevi tevdi edilmiş, böylece kurumun ileride Kudüs Gücü üzerinden yürüteceği sınır ötesi operasyonlarına yasal bir zemin hazırlanmıştır.¹⁵ İlginçtir ki, aynı tüzük Devrim Muhafızları mensuplarının bireysel olarak siyasi partilere üye olmasını yasaklasa da, kurumun kurumsal bir bütün olarak siyasete müdahale etmesinin önünde hiçbir yasal engel bırakmamıştır.¹⁶

Devrim Muhafızları’nın kurumsal kimliğinin inşasındaki önemli bir eşik, İran-İrak Savaşı sonrasında düzensiz bir devrimci milis yapısından, kati bir hiyerarşi ve rütbe sistemine sahip profesyonel bir orduya dönüşmesidir. Savaşın sona ermesiyle birlikte kurum, sadece kriz anlarında savaşıp sonrasında dağılan bir yapı olmaktan kurtulmuş ve kurumsal bir ordu haline getirilmiştir. Bu yapısal dönüşümün en üst düzeydeki işareti ve yol haritası, dönemin Cumhurbaşkanı ve Yüksek Savunma Konseyi Başkanı Ali Hamaney’in 1988 yılında, İran-İrak Savaşı’nın bitiminden yaklaşık bir ay sonra, kuruma yönelik yaptığı açıklamalarda net bir şekilde ortaya konmuştur. Hamaney, savaş sonrası dönemde Devrim Muhafızları’nın akıbetiyle ilgili tartışmalar hakkında kurumun “gelecekte de savaşçı ve askeri bir yapı olarak sürekli muhafaza edileceğini” ilan etmiştir. Devrim Muhafızları’nın “tüzüğünün ve görevlerinin hiçbir şekilde değiştirilmeyeceğinin” garantisini veren Hamaney, kurumun sıradan bir milis gücü vizyonundan sıyrılması gerektiğini belirterek “dünya ordularının yenilgi ve zafer tecrübelerinden ders almaları” talimatını vermiş ve bu doğrultuda kurumsallaşmanın omurgası olarak Devrim Muhafızları içinde disiplinin tam olarak uygulanmasını ve hiyerarşinin kesin hatlarla belirginleştirilmesini talep etmiştir.¹⁷

Dönemin üst düzey Devrim Muhafızları komutanlarından Yahya Rahim Safevi ise 1 Mart 1990 tarihinde verdiği bir röportajda; savaş dönemindeki iç komplolar ve dış tehditlerin yarattığı yoğunluk nedeniyle kurumun iç işleyişini organize etmeye fırsat bulamadıklarını, ancak o dönem itibarıyla Devrim Muhafızları’nın rütbelendirme

12 Joint Publications Research Service, Near East/North Africa Report, no. JPRS-81075 (17 Haziran 1982): 37, Readex içinde çeviri: Joint Publications Research Service (JPRS) Reports, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=JPRSX&docref=image/v2%3A1370B42AEC-50B618%40JPRSX-13C606CCA2967F8B%402445138-13C5BB72CEBB03A7%4042>.

13 “Constitution of the Revolutionary Guards” (Iran Data Portal, 1982), <https://irandataportal.syr.edu/wp-content/uploads/constitution-of-the-revolutionary-guards.pdf>.

14 A.g.e.

15 A.g.e.

16 A.g.e.

17 “President Khamene’i calls for better discipline in the Guards Corps,” Tehran Home Service, 15 Eylül 1988, Summary of World Broadcasts Third Series içinde çeviri (17 Eylül 1988): A/7-A/8, Readex: BBC Monitoring: Summary of World Broadcasts, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=BBCWBX&docref=image/v2%3A18BAE7B08A006A2B%40BBCWBX-194516DFC7BA972C%402447422-19450CFD-CF12C2DD-194E98D3C8B3EE76>.

ve terfi sisteminin kurumsallaştırılarak onay için Ali Hamaney'e sunulduğunu ilan etmiştir.¹⁸ Bu kurumsallaşma çabası sadece iç hiyerarşinin kurulmasıyla sınırlı kalmamış; dönemin Devrim Muhafızları Komutanı Muhsin Rıza-i'nin 1991 yılındaki açıklamalarında vurguladığı üzere, devrimin ilk yıllarında görev alanları birbirine karışan Muhafızlar ile düzenli ordu arasındaki kara, deniz ve hava operasyonlarındaki görev ve sorumluluklarının sınırlarının kesin çizgilerle belirlenmesini de sağlamıştır.¹⁹

Kurumun yirmi yılı aşan bu çok boyutlu yasal yetki alanının ve profesyonelleşme sürecinin sahadaki nihai pratik karşılığı ise 1999 yılında dönemin Devrim Muhafızları Komutanı Yahya Rahim Safevi tarafından üst düzey Devrim Muhafızları subaylarına yaptığı bir konuşmada dile getirilmiştir. Safevi öncelikle Devrim Muhafızları'nın "son yirmi yılda İslam devriminin kazanımlarını koruma görevini başarıyla yerine getirdiğini" vurgulamış, devamında da kurumun şu üç temel sahada kritik rol oynadığına işaret etmiştir: iç düşmanlara karşı verilen mücadelede (iç güvenlik rolü), 1980-1988 yılları arasındaki savaşta (askerî rol) ve savaş sonrası yeniden inşa döneminde (ekonomik ve bürokratik rol).²⁰

Bu geniş yasal çerçeve ve profesyonelleşmenin yanı sıra, kurumun kimliğini şekillendiren önemli bir unsur benimsediği stratejik kültürdür. Devrim Muhafızları, ne tam anlamıyla düzenli bir ordu ne de düzensiz bir grup-tur; her ikisinin melez bir formudur.²¹ Konvansiyonel rakiplerine karşı asimetrik ve gayrinizami harp taktiklerini benimseyen kurum, bu yöntemi akademik olarak da kurumsallaştırmıştır. İmam Hüseyin Üniversitesi bünyesinde kurulan Asimetrik Harp Merkezi bu kültürün kurumsallaşması konusunda önemli bir örnektir. Tüm bu yasal ve kurumsal evrimin temelinde ise teokratik sistemle kurulan ilişki yatar. Ayetullah Hamaney'in aktardığı şekilde Humeyni'nin "Devrim Muhafızları olmasaydı, ülke de olmazdı" şeklindeki iltifatı²² ve kurumun güçlendirilmesindeki rolü, Muhafızlar'ın sıradan bir devlet aygıtı olarak algılanmadığını ve bizzat rejimin varoluşsal teminatı olduğunu rehberlik makamından teyit etmektedir.

1.2. Askerî İkilik ve Paramiliter Güç

Devrim Muhafızları'nın rejimin hayatta kalmasını içeriden garanti altına alan iki temel sütun; düzenli orduya karşı kurduğu askerî ikiliği ve sivil toplumu militarize eden paramiliter ağıdır (Besic). Bu mimarinin ilk ayağı olan askerî sü-tunda kurum; kara, deniz ve hava kuvvetlerinde düzenli orduya tamamen paralel ve bağımsız bir hiyerarşi inşa etmiş ve füze programının yönetimi de doğrudan Devrim Muhafızları Hava ve Uzay Kuvvetleri'ne verilmiştir.²³ Devrimci elitler, devrimin hemen ardından komuta kademesi çoğunlukla ABD tarafından eğitilmiş bu düzenli ordunun potansiyel tehdidini bertaraf etmek için komuta kademesini tasfiye etmekle kalmamış; doğrudan Dini Lider'e bağlı olan, askerlerin ideolojik sadakatini denetleyip terfilerde kilit rol oynayan Siyasi-İdeolojik Kurum (*Sazman-e Akideti Siyasi*)

18 "IRAN: INTERVIEWS WITH SENIOR MEMBERS OF IRGC AND IRC," Voice of the Islamic Republic of Iran, 1 Mart 1990, Summary of World Broadcasts Third Series içinde çeviri (3 Mart 1990): A/2-A/4, Readex: BBC Monitoring: Summary of World Broadcasts, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=BBCWBX&docref=image/v2%3A18BAE7B08A006A2B%40BBCWBX-1911D2B706964B54%402447954-1911A-F16A8E6A482-191C24E881F738AC>.

19 "IRAN: GUARDS COMMANDER ON GRADING AND ON THE NEW BASIJ AND QODS FORCES," Vision of the Islamic Republic of Iran, 17 Nisan 1991, Summary of World Broadcasts Third Series içinde çeviri (20 Nisan 1991): A/6-A/8, Readex: BBC Monitoring: Summary of World Broadcasts, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=BBCWBX&docref=image/v2%3A18BAE7B08A006A2B%40BBCWBX-18C8D6D2C23DBE47%402448367-18C87681C575B71D-18E432A5EC6E9CE0>.

20 "Commander says IRGC has safeguarded achievements of revolution," IRNA News Agency, 6 Ocak 1999, Summary of World Broadcasts Third Series içinde çeviri (7 Ocak 1999): MED/4, Readex: BBC Monitoring: Summary of World Broadcasts, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=BBCWBX&docref=image/v2%3A18BAE7B08A006A2B%40BBCWBX-18BEDC4914F1A0EA%402451186-18BE89E3149EC6ED%407-18E9A9F8617F3677%40Commander%2Bsays%2BIRGC%2Bhas%2Bsafeguarded%2Bachievements%2Bof%2Brevolution>.

21 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, 15.

22 "US fears Iran will be the driving force behind their nose-dive," *The Office of the Supreme Leader*, 18 Eylül 2016, erişim tarihi: 2 Haziran 2026, <https://english.khamenei.ir/news/4158/US-fears-Iran-will-be-the-driving-force-behind-their-nose-dive>.

23 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, 5.

vasıtasıyla Erteş'i içeriden dönüştürmeye başlamış ve sıkı bir siyasi denetime tabi tutmuştur.²⁴ Düzenli orduya yönelik büyük oranda başarılı olan bu dönüştürme girişimine rağmen İran siyasi elitleri ikili askerî yapıyı değiştirmemiş ve ayrılığı daha da derinleştirmeyi tercih etmiştir.

Barış zamanında bu iki ordu farklı operasyon alanlarında ve farklı doktrinlerle görev yapmaktadır. Düzenli donanma Hazar Denizi ve güney kıyılarında geleneksel gemilerle faaliyet gösterirken; Devrim Muhafızları Donanması, çok sayıda hafif silahlı sürat teknesiyle Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'nda deniz gerilla harbi konseptini uygular.²⁵ Erteş klasik bir konvansiyonel ordu şeklinde hareket ederken Devrim Muhafızları asimetrik taktikler, sabotaj ve gayrinizami harp üzerine organize olmuş bir güçtür.²⁶ Tahran'ın bu katmanlı ve birbiriyle örtüşen askerî yapısı, savaş alanındaki konvansiyonel performansı zayıflatırsa da rejim için olası bir askerî darbe veya iç ayaklanmaya karşı sigorta işlevi görür.²⁷

Bu doktrinel ayrım, köklerini İran-Irak Savaşı'nda da kendini gösteren vizyon farklılaşmasından almaktadır. Savaş boyunca Erteş meseleye silah, teknoloji ve insan gücüne dayalı konvansiyonel bir yaklaşımla bakarken Devrim Muhafızları ideolojik adanmışlık ve şehadet konseptini ön plana çıkarmıştır. Nitekim savaştaki kayıpların yüzde 65'i (yaklaşık 80.000 kayıp) Devrim Muhafızları'na bağlı birlikler tarafından verilmiştir.²⁸ Rejimi korumadaki bu "fedakârlık", sigorta olma işlevi ile birleşince Devrim Muhafızları'na savaş sonrasında nükleer tesislerin güvenliğinden füze programına kadar en prestijli askerî görevler ve sorumluluklar teslim edilmiş, kuruma çeşitli siyasi ve ekonomik ayrıcalıklar tanınmıştır.

Kurumun askerî alandaki bu elit ve asimetrik yapısı, sivil alanda Besiç milisleri aracılığıyla toplumsal tabana yayılmaktadır. Milyonlarca üye sayısına sahip olan Besiç; okullardan üniversitelere, fabrikalardan devlet dairelerine ve camilere kadar uzanan büyük bir yerel ağ kurmuştur.²⁹ Diğer güvenlik güçlerinden farklı olarak askerî ve iç güvenlikle ilgili görevlerde kullanılan kısmı tamamen siyasi ve ideolojik filtrelerden geçmiş gönüllülerden oluşan bu yapı, ideolojik, ekonomik ve siyasi araçlar kullanarak rejime yönelik rıza ve sadakat üretmenin yanı sıra 2009 seçimleri sonrasındaki gösterilerde olduğu gibi sivil muhalefeti ezmek için şiddetli bir baskı gücü olarak da kullanılmıştır.³⁰

Düzenli orduya karşı kurulan askerî ikilik ile Besiç'in paramiliter gücü, 2000'li yılların ortalarında kurumsal olarak tek bir çatıda birleştirilmiştir. Devrim Muhafızları Komutanı Muhammed Ali Caferi'nin rejime yönelik asıl tehdidin artık dış savaşlardan ziyade kadife devrimler benzeri iç karışıklıklar olduğunu dile getirmesinin ardından, 2007 ve 2008 yıllarında gerçekleştirilen yapısal reformlarla Besiç resmen Devrim Muhafızları'nın komuta yapısına entegre edilmiştir. Caferi'nin ifadesiyle bu birleşme, Devrim Muhafızları'nın "askerî-siyasi-toplumsal" melez yapısını tamamlamıştır.³¹ Böylece Devrim Muhafızları, askerî vurucu gücü ile Erteş'i dengelemenin yanı sıra işgal, isyan ve iç çatışma durumunda rejimin güvenliğini sağlayan ve Besiç üzerinden sokakları kontrol eden tek bir bürokratik yapı haline gelmiştir.

24 Saeid Golkar, "The Armed Forces in Post-Revolutionary Iran", içinde *Routledge Handbook of Persian Gulf Politics*, ed. Mehran Kamrava (Routledge, 2020), 443-53.

25 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, 5.

26 Michael Eisenstadt, *The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran: Religion, Expediency, and Soft Power in an Era of Disruptive Change*, MES Monographs (Middle East Studies at the Marine Corps University, Kasım 2015), 30.

27 Frederic Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent: Exploring the Reach and Limitations of Iranian Power in the Middle East* (RAND Corporation, 14 Nisan 2009), xvii, <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG781.html>.

28 Bayram Sinkaya, *İran Silahlı Kuvvetlerinin Yapısı ve Devrim Muhafızları-Ordu İlişkisi* (İran Araştırmaları Merkezi, 2025), 16, <https://www.iramcenter.org/iran-silahlı-kuvvetlerinin-yapısı-ve-devrim-muhafızları-ordu-iliskisi-2655>.

29 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, 5.

30 A.g.e., 5-6.

31 Alfoneh, *Iran Unveiled*, 47-49.

1.3. Siyasi Nüfuz ve Karar Alma Süreçlerinin Askerîleşmesi

Devrim Muhafızları, devrimi koruma sorumluluğunu geniş bir şekilde yorumlayarak gerekli gördüğünde iç siyasete müdahil olmaktan, toplumsal olaylara müdahale etmekten ve karar alma mekanizmalarında ağırlık oluşturmaktan geri durmamıştır. Devrimin erken döneminde Başbakan Bazergan ve Cumhurbaşkanı Beni-Sadr'ın görevden uzaklaştırılması süreçlerinde siyasi ağırlığını hissettiren kurum,³² ilerleyen on yıllarda devletin yasama ve yürütme organlarındaki kurumsal varlık ve nüfuzunu belirgin şekilde pekiştirmiştir. Ancak bu süreç, klasik bir askerî cunta mantığıyla sivillerin tamamen devrilmesi şeklinde değil; Devrim Rehberliği kurumu ile kurduğu yakın ilişkinin geliştirilmesiyle on yıllar içerisinde gerçekleşmiştir. Muhafızlar, Rehber'in otoritesini sahada somutlaştıran itaatkâr bir sert güç unsuru olarak işlev görürken; karşılığında ise siyasi nüfuz, kurumsal statü ve bürokratik/ekonomik ayrıcalıklar elde etmiştir.

Muhafızlar, Devrim Rehberliği ile kurulan yakın ilişkinin sağladığı meşruiyeti iç siyasi dengeleri şekillendirmek, devlet içerisindeki nüfuzunu artırmak ve sivil muhalefeti kontrol altında tutmak için bir araç olarak kullanmıştır. Özellikle Temmuz 1999'da yaşanan protestolarda Tahran Üniversitesi yurtlarında öğrencilere müdahale edilmesi, kurumun sivil siyasete karşı izlediği güvenlikçi yaklaşımın belirgin bir örneğidir. Bu olaylar sırasında aralarında Muhammet Bakır Kalibaf, İsmail Kaani ve Muhammet Bakır gibi isimlerin de bulunduğu üst düzey Devrim Muhafızları subaylarının, dönemin reformist Cumhurbaşkanı Hatemi'ye olaylara yönelik hükümetin yaklaşımından hoşnut olmadıklarını belirten ve "Sabrımız sonuna geldi, sizin hareketsizliğinize daha fazla tahammül edemeyiz" ifadelerini içeren bir mektup göndererek siyasete sert ve açık bir müdahalede bulunmuştur.³³

İç siyasete yönelik bu müdahaleci tutum, 2007'de Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) komutanlığına getirilen Tümgeneral Muhammed Ali Caferi döneminde yeni bir doktriner zemine kavuşmuştur. Rejime yönelik asıl tehdidin sınırların ötesinden ziyade, içeriden gelecek ayaklanma ve devrimler olduğunu öne süren Caferi, kurumun bir taraftan da sivil muhalefet hareketlerini engellemeye odaklı ideolojik ve politik bir yapıya doğru evrilmesini sağlamıştır.³⁴ Caferi'nin bu stratejisi bireysel olmaktan ziyade kurumsal bir planlamanın sonucudur. Caferi, komutanlık görevine gelmeden önce Devrim Muhafızları içerisinde Stratejik Araştırmalar Merkezi'ni kurmuş ve bu kurum olası işgal, ayaklanma ve devrim teşebbüslerine karşı rejimin güvenliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmıştır.³⁵

Kurumun sivil bürokrasi içindeki kurumsal nüfuzu, kendisi de eski bir Besiç mensubu olan Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad döneminde en yüksek seviyeye ulaşmış; bu dönemde 18 bakanlıktan 12'si eski Devrim Muhafızları subaylarına emanet edilmiştir.³⁶ Devlet kademelerindeki bu askerîleşme eğilimi, Ahmedinejad dönemiyle sınırlı kalmamış ve istisnai bir durum olmaktan çıkarak kalıcı bir yönetim pratiğine dönüşmüştür. Eski Devrim Muhafızları Hava Kuvvetleri Komutanı Muhammed Bakır Kalibaf'ın Tahran Belediye Başkanlığı'nın ardından Meclis Başkanı olması, Ali Rıza Zakani'nin Tahran Belediye Başkanı ve milletvekili olarak görev yapması, eski Devrim Muhafızları mensubu Mücteba Zünnuri'nin Meclis Dış Politika Komisyonu Başkanlığı'nı yürütmesi ve mevcut Devrim Muhafızları Komutanı Ahmed Vahidi'nin daha önce Savunma ve İçişleri Bakanlıklarını üstlenmesi,

32 A.g.e., 19-22.

33 "IRGC Commanders' Letter to Khatami", *Iran Data Portal – Syracuse University*, 1999, <https://irandataportal.syr.edu/irgc-commanders-letter-to-khatami/>.

34 Alfoneh, *Iran Unveiled*, 29.

35 A.g.e.

36 A.g.e., 28.

kurumun yasama, yürütme ve idari alanlardaki yapısal ağırlığını göstermektedir.³⁷ Buna ek olarak kurum; Sepah News, Basij News, Sobh-e Sadegh, Fars News ve Tasnim gibi geniş ölçekli yayın organları üzerinden kamuoyunu yönlendirme ve bilgi akışını yönetme kapasitesini ciddi şekilde artırmıştır.³⁸

Bu kurumsal derinleşmenin etkisi iç siyasetle sınırlı kalmamış, dış politikanın ve bölgesel güvenlik mimarisinin Dışişleri Bakanlığı'nın sivil alanından büyük ölçüde DMO'nun karar mekanizmalarına kaymasıyla sonuçlanmıştır. Kurumun bölgesel politikadaki bu belirleyici rolü, dönemin Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin 2008 yılında Irak'taki Çok Uluslu Güç Komutanı General David Petraeus'a gönderdiği şu mesajda açıkça ifade edilmiştir:

“General Petraeus, bilmelisin ki ben, Kasım Süleymani; İran'ın Irak, Lübnan, Gazze ve Afganistan politikalarını kontrol ediyorum. Ve ayrıca, Bağdat Büyükelçisi bir Kudüs Gücü üyesidir. Onun yerine geçecek kişi de bir Kudüs Gücü üyesidir.”³⁹

Bu mesajdan yaklaşık altı yıl sonra, 2014 yılında, dönemin İran Dışişleri Bakanı Cevat Zarif İran'ın Suriye politikasının kontrolünün kendisinde olmadığını açıklamış ve Devrim Muhafızları ile Kasım Süleymani'nin aktif rolüne işaret etmiştir.⁴⁰ Sivil diplomasinin bu fiili tasfiyesi, Şubat 2019'da Suriye lideri Beşar Esad'ın Tahran ziyaretinde zirve noktasına ulaşmıştır. Bu stratejik ziyaretin Dışişleri Bakanlığı'ndan habersiz bir şekilde bizzat Devrim Muhafızları tarafından organize edilmesi, Dışişleri Bakanı Zarif'in istifa kararı almasına yol açmış ve sivil makamların kendi sorumluluk alanlarındaki kararlarda nasıl devre dışı bırakıldığını somut bir şekilde göstermiştir.⁴¹

İran'da sivil bürokrasinin karar alma mekanizmalarındaki etkisinin giderek azalması İran'ın giderek askeri bir diktatörlüğe dönüştüğü iddialarının gündeme gelmesine sebep olmuştur. 2026 öncesinde Ali Hamaney'in yönetimdeki ağırlığı ve diğer güçlü sivil aktörlerin etkileri düşünüldüğünde bu iddianın abartılı veya belirli politika alanlarıyla sınırlı olduğu düşünülebilir. Ancak, güvenlik ve dış politika konularında sivil hükümetin inisiyatifinin sınırlandığı ve devletin dış politika ve güvenlik politikalarının Devrim Muhafızları veya bu kurum kökenli aktörler tarafından belirlendiği, özellikle 28 Şubat 2026 sonrası dönemde İran devletinin karar alma süreçlerinde sivillerin etkisinin azaldığı bir yapıya evrildiği görülmektedir. Savaş dönemlerinde askerlerin etkisinin artmasının doğal görülebileceği ve ülkedeki diğer güç odaklarının maslahat güderek devlet içi çatışma görünümü vermek istemeleri sebebiyle bu yeni oluşan yapıya şimdilik sessiz kaldıkları düşünülebilir.

Savaş koşullarında ve düzenli ordunun elindeki silah ve sistemlerin büyük oranda imha edildiği bir ortamda Devrim Muhafızları'nın orantısız güç kazanması olağan görülebilir. Ancak, İran'daki sivil güç odaklarının devlet içi çatışma görüntüsü vermemek adına şimdilik sessiz kaldığı (maslahat güttüğü) anlaşılmaktadır. Savaş sonrası dönemde Devrim Muhafızları'nın elde ettiği bu gücü ve etkiyi paylaşmaya ne ölçüde yanaşacağı ve yönetici sivil elitlerin buna ne kadar direnebileceği, hem İran'ın gelecekteki iç siyasi dizaynını belirleyecek hem de bölge politikasını şekillendirecek en kritik fay hattıdır.

37 Ahmet Dursun, “İran Devrim Muhafızları Ordusu, devletin güvenlik, siyaset ve ekonomi mimarisinde merkezi rol üstleniyor”, *Anadolu Ajansı*, 30 Ocak 2026, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-devrim-muhafizlari-ordusu-devletin-guvenlik-siyaset-ve-ekonomi-mimarisinde-merkezi-rol-ustleniyor/3815168>.

38 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, 7.

39 Martin Chulov, “Qassem Suleimani: The Iranian General ‘secretly Running’ Iraq”, *The Guardian*, 28 Temmuz 2011, blm. World news, <https://www.theguardian.com/world/2011/jul/28/qassem-suleimani-iran-iraq-influence>.

40 Shahram Akbarzadeh ve Dara Conduit, “Rouhani’s First Two Years in Office: Opportunities and Risks in Contemporary Iran”, içinde *Iran in the World: President Rouhani’s Foreign Policy*, ed. Shahram Akbarzadeh ve Dara Conduit (New York: Palgrave Macmillan US, 2016), 9, doi:10.1007/978-1-137-58577-6_1.

41 Ahmet Dursun, “İran’da güvenlik, siyaset ve ekonominin merkezindeki güç: Devrim Muhafızları Ordusu”, *Anadolu Ajansı*, 10 Nisan 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iranda-guvenlik-siyaset-ve-ekonominin-merkezindeki-guc-devrim-muhafizlari-ordusu-/1447800>.

1.4. Bütçe Dışı Finansman ve Sosyal Ağ

Devrim Muhafızları'nın ülkedeki konumu ile sivil bürokrasi ve siyaset üzerindeki etkisini artıran diğer bir önemli araç, ülkenin finansal kaynakları üzerindeki kontrolüdür. Kurumun ekonomideki etkisinin temelleri ise paradoksal bir şekilde, siyasete müdahalesini engellemek amaçlanarak atılmıştır. 1980-1988 yılları arasında yaşanan İran-İrak Savaşı'nın ardından dönemin Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani, kurumu siyasetten uzak tutmak ve kışlaya döndürmek amacıyla ülkenin savaş sonrası yeniden inşa projelerini Devrim Muhafızları'na devrederek onları adeta ekonomik imtiyazlarla yatıştırma ve siyasetten uzak tutma yoluna gitmiştir.⁴² Anayasa'nın 148. maddesindeki "Silahlı güçler, barış zamanında imar ve yatırım işlerinde kullanılabilir" hükmüne dayandırılarak 14 Aralık 1989'da kurulan Hatem'ül Enbiya Yapı Karargahı, bu stratejinin amiral gemisi olan şirket olmuş ve kurumu zamanla İran ekonomisinin büyük bir bölümünü kontrol eden bir holdinge dönüştürmüştür.⁴³

Sivil idarenin kontrolünden çıkan bu ekonomik alan, kısa sürede inşaat sektörünün ötesine geçerek; petrol, doğalgaz, deniz taşımacılığı, telekomünikasyon, enerji, eğitim ve kültürel faaliyetleri de kapsayan büyük bir ekonomik yapıya evrilmiştir.⁴⁴ Günümüzde Hatem'ül Enbiya; yaklaşık 5 bin yüklenici firma ile işbirliği yapan ve 150 binden fazla kişiyi istihdam eden büyük bir tekel konumundadır. Öyle ki, 2000'li yıllarda Total, Shell ve Hyundai gibi küresel enerji devlerinin uluslararası yaptırımlar nedeniyle Basra Körfezi'ndeki Güney Fars petrol sahasından çekilmesinin ardından, bu stratejik tesislerin işletmesi tamamen Hatem'ül Enbiya'ya devredilmiştir.⁴⁵ Kurum; barajlar, otoyollar ve endüstriyel kompleks ihalelerini genellikle ihalesiz ve rekabetsiz bir şekilde devletten almaktadır.⁴⁶ Hatem'ül Enbiya'nın yanı sıra; hava yolu taşımacılığında Mahan Air, Kudüs Gücü'ne uluslararası yaptırımları aşarak bankacılık hizmeti sunan Ensar Bankası, enerji sektöründe Oryantal Oil Kış ve inşaat alanındaki Kaim Yapı Karargahı ile Besiç Yardımlaşma Vakfı gibi yapılar da Devrim Muhafızları'nın bu kurumsal ekonomi ağının önemli unsurlarıdır.⁴⁷

Kurumun sivil ekonomideki payı 2000'li yıllarla birlikte yeni bir boyut kazanmış; Anayasa'nın 44. maddesi çerçevesinde başlatılan özelleştirme hamleleri, devlet şirketlerinin Devrim Muhafızları'nın paravan şirketlerine devredildiği bir servet transferine dönüşmüştür. Bunun en çarpıcı örneği telekomünikasyon sektörüdür. 2002 yılında ülkenin ikinci mobil ağ ihalesini kazanan Turkcell, Devrim Muhafızları'nın ulusal güvenlik riski söylemi üzerine bürokratik engellerle karşılaşmıştır. Bu baskının neticesinde yaklaşık 8 milyar dolar değerindeki İran Telekomünikasyon şirketinin %51 hissesi, Tahran Borsası tarihindeki en büyük işlemle, rakip sivil şirketlerin güvenlik gerekçeyle son anda ihaleden men edilmesinin ardından Devrim Muhafızları'nın kurduğu bir konsorsiyuma satılmıştır.⁴⁸ Ek olarak, Devrim Muhafızları ve Besiç, Mehr Finans ve Kredi Enstitüsü gibi görünürde faizsiz bankacılık yapan ancak fiiliyatta Tahran Borsası'nda işlem gören yatırım şirketleri aracılığıyla da milyarlarca dolarlık gelir sağlamıştır.⁴⁹

Devrim Muhafızları'nın ülke ekonomisindeki rolü ve etkisi sadece yasal veya yarı-yasal devlet ihaleleriyle sınırlı kalmamış, ülkenin sınır kapılarını ve gümrüksüz geçiş noktalarını da kapsayan bir kayıtdışı ekonominin ortaya

42 Alfoneh, *Iran Unveiled*, 25.

43 Dursun, "İran Devrim Muhafızları Ordusu, devletin güvenlik, siyaset ve ekonomi mimarisinde merkezi rol üstleniyor"; Dursun, "İran'da güvenlik, siyaset ve ekonominin merkezindeki güç".

44 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, 6-7.

45 Dursun, "İran Devrim Muhafızları Ordusu, devletin güvenlik, siyaset ve ekonomi mimarisinde merkezi rol üstleniyor".

46 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, 6-7.

47 Dursun, "İran Devrim Muhafızları Ordusu, devletin güvenlik, siyaset ve ekonomi mimarisinde merkezi rol üstleniyor".

48 Alfoneh, *Iran Unveiled*, 175.

49 A.g.e., 179-88.

çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle Mahmud Ahmedinejad'ın Erdebil valiliği döneminde, Muhafızlar'ın sivil denetimden uzak şekilde yürüttüğü sınır kaçakçılığından elde edilen para, sivil ekonomiden tamamen kopararak Ali Ekber Natık Nuri gibi muhafazakâr siyasilerin seçim kampanyalarını finanse etmek gibi siyasi amaçlarla kullanılmıştır.⁵⁰ Devrim Muhafızları, kayıt dışı ekonomideki bu gelirini korumak için silah kullanmaktan da çekinmemiştir. 2004 yılında İmam Humeyni Uluslararası Havalimanı'nın işletmesinin Ulaştırma Bakanlığı tarafından yabancı bir konsorsiyuma verilmesi Devrim Muhafızları'nın tepkisiyle karşılaşmıştır. Devrim Muhafızları birlikleri, havalimanı pistine tankları sürmüş ve kontrol kulesini silah zoruyla ele geçirerek sivil uçuşları iptal ettirmiştir.⁵¹ Kurumun inşa ettiği bu ekonomik kapasite ve pervasız tavırlar, hükümeti rahatsız etmiştir. Nitekim eski Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani de birçok kez Silahlı Kuvvetlere sivil alandaki ekonomik faaliyetlerini sonlandırma çağrısında bulunmak zorunda kalmıştır.⁵²

Besiç ve Devrim Muhafızları tabanının rejime olan sadakati, ideolojik bağların dışında, kurumun inşa ettiği sosyal ve ekonomik bağımlılık ağına da dayanmaktadır. Devrim Muhafızları, mensuplarına yönelik ayrıcalıklar sağlayan bir refah sistemi kurmuştur. Kurum, Ensar el-Mücahidin Kredi Enstitüsü aracılığıyla üyelerine faizsiz konut kredileri sağlamış ve Tahran'daki Mahallati gibi sivil halka kapalı, yalnızca ideolojik sadakati kanıtlanmış askerlere tahsis edilen konut projeleri inşa etmiştir.⁵³ Buna ek olarak kurum mensupları, Devrim Muhafızları'nın gümrüksüz ve vergisiz ithalat ayrıcalıklarını kullanarak ülkeye soktuğu temel tüketim ve elektronik mallarına, kendi zincir marketleri üzerinden piyasanın çok altında sübvansé edilmiş fiyatlarla ulaşabilmektedir.⁵⁴ Tüm bu imtiyazlar, sadece ideolojik sadakat karşılığında sunulmakta; olası bir sadakatsizlik durumunda mensuplar bu haklarını kaybedebilmektedir. Bu ekonomik havuç sistemi, Devrim Muhafızları'nın ideolojik bağlılığın ötesinde aynı zamanda maddi çıkar temelli bir rıza/bağımlılık ürettiğinin göstergesidir.

Çeşitli tahminlere göre İran ulusal ekonomisinin yaklaşık yüzde 50'sini kontrol ettiği belirtilen⁵⁵ bu ekonomik ağın en stratejik işlevi; kurumun sınır ötesi asimetrik operasyonlarını yürüten Kudüs Gücü'ne, sivil hükümetin resmi bütçesinden ve Meclis denetiminden tamamen bağımsız bir finansal yaşam alanı sağlamasıdır. Zaten savunma bütçesinden aslan payını alan Devrim Muhafızları, vekil güçleri desteklemek ve yurt dışı operasyonlarını finanse etmek için devletin ayırdığı resmi bütçeyle sınırlı kalmamakta; bu faaliyetleri kendi ekonomik şirketlerinden, özel fonlarından ve vakıflarından gelen gizli nakit akışıyla finanse etmektedir.⁵⁶ Bu otonom finansman modeli, Devrim Muhafızları'nın dış politikasını ve askerî operasyonlarını İran devletinin sivil ekonomik kapasitesinden yalıtarak ona Orta Doğu'da kendi kendini finanse edebilen bağımsız bir asimetrik güç olma imkânı tanımaktadır.

50 A.g.e., 28.

51 A.g.e., 170.

52 Dursun, "İran Devrim Muhafızları Ordusu, devletin güvenlik, siyaset ve ekonomi mimarisinde merkezi rol üstleniyor".

53 Alfoneh, *Iran Unveiled*, 169-71.

54 A.g.e., 173-75.

55 Nader Uskowi, *Temperature Rising: Iran Revolutionary Guards and Wars in the Middle East: Iran's Revolutionary Guards and Wars in the Middle East*, Illustrated edition (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2018), 154.

56 Carla Humud vd., "Iranian assistance to groups in Yemen, Iraq, Syria, and the Palestinian Territories: Memorandum to Senator Mark Kirk" (Congressional Research Service, 31 Temmuz 2015), 2.

2. Modelin İhracı: Kudüs Gücü ve Vekil Ağı

Devrim Muhafızları'nın oluşturduğu model; ülke ekonomisinin önemli bir kısmını kontrol eden, bağımsız finans kaynaklarına sahip, siyaset ve bürokraside kadrolaşmış ve Besiç üzerinden topluma yönelik hem rıza inşası hem de zor kullanarak tahakküm üreten, düzenli orduya paralel, silahlı bir güç olarak özetlenebilir. İran vekalet savaşı stratejisini sadece çatışmayı vekil örgütlere tevdi etmekle sınırlı tutmamış, imkanlar elverdiği durumda yerel şartlara göre uyarlayarak bu modeli de ihraç etmiştir. 1979 devriminin ilk yıllarında statükoyu reddederek devrimi sınır ötesine yayma arzusuyla nüveleri atılan bu süreç, zamanla ideolojik bir çabadan ziyade; reelpolitiğe, devletler arası güç rekabetine ve ABD/İsrail gibi konvansiyonel hasımları asimetrik olarak dengelemeye ve vekil örgütlerin bulunduğu ülkelerde kalıcı hale gelmesi amaçlanan bir nüfuz inşası aracına evrilmiştir.⁵⁷

Devrim Muhafızları modelinin ihracı analiz edilirken vurgulanması gereken en kritik husus, modelin iç fonksiyonu ile dış fonksiyonu arasındaki ontolojik zıtlıktır. İran içerisinde rejimin bekasını sağlamak amacıyla kurgulanan bu model; sınır ötesine ihraç edilirken İran'a sadık bir uydu devlet durumuna gelmiş bir yapının olmadığı senaryolarda Şii çoğunluklu iktidar kurulmuş olsa dahi İran'ın etkisini en üst düzeye çıkarabilmek için ev sahibi devletin güçlü olmaması ve kontrollü bir istikrarsızlığın devamlılığı temelinde dizayn edilmiştir.

Hedef ülkelerde ortaya çıkan siyasi krizler ve zayıf devlet tablosu, İran'ın asimetrik stratejisinin istenmeyen bir yan etkisi değil; vekil ağlarının hayatta kalabilmesi için göze alınmış yapısal bir maliyet ve stratejik bir tercihtir. İran'ın asıl niyeti mutlak bir kaos yaratmak olmasa da Tahran yönetimi güçlü bir sivil otoriteye, güç kullanma tekeline sahip bir ulusal orduya ve işleyen bir ekonomiye sahip hiçbir devletin, kendi topraklarında yabancı bir gücün yönlendirdiği silahlı yapıların barınmasına müsaade etmeyeceğini bilmektedir. Bu nedenle İran; hedef devleti tamamen yıkmak veya rejim ihracı politikasındaki başarısızlığının da verdiği tecrübeyle onu bütünüyle devralmaya çalışmak yerine, mevcut zayıflıkları istismar ederek devleti kısmen felç olmuş, krizlere açık ancak vekillerini finanse edebilecek kadar da ayakta kalan bir formda tutmayı tercih etmektedir. Devletin kurumsal zayıflığı, İran'ın inkâr edilebilir ve kalıcı nüfuz alanı inşa etmesinin kaçınılmaz bedeli ve sigortasıdır. Bu nedenle İran, vekil unsurlarını devlet aygıtını tamamen devralmak yerine, devleti zayıf ve krizlere açık tutarak onu içeriden felç eden bir paralel devlet formunda örgütlemeyi tercih etmektedir. Nitekim Şii siyasi iktidarın bulunduğu Irak örneği bu denklemin en somut göstergesidir. Tahran, Bağdat'taki sivil Şii iktidarın ulusal reflekslerle kendi yörüngesinden çıkma ve İran çıkarlarına aykırı hareket etme ihtimaline karşı, bu vekil örgütleri devleti kontrol altında tutan bir sigorta mekanizması olarak kullanmaktadır.

57 Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent*, 126-27.

Bu asimetrik güç projeksiyonunun mimarı ve uygulayıcısı, kurumun sınır ötesi operasyonlarını yöneten Kudüs Gücü'dür. Devrimin ilk yıllarında dış operasyonlar tek bir merkezden ziyade dört farklı ve dağınık yapı eliyle yürütülmüştür. Bunlar; Muhammed Muntazeri ve 1987'de idam edilen Mehdi Haşimi'nin yönettiği İslami Kurtuluş Hareketleri Birimi, Mustafa Çamran'ın kurduğu Gayrinizami Harp Karargâhı, sahada kurulan Lübnan Muhafızları ve ağırlıklı olarak Kürtler, Iraklı Şiiler ve Afganlardan oluşan ve Devrim Muhafızları istihbarat subaylarının liderlik ettiği Ramazan Karargâhı'dır. İran-Irak Savaşı dönemi boyunca birbirinden bağımsız hareket eden ve farklı patro-naj ağlarına sahip olan bu yapılar ile uluslararası ağları, savaşın sona ermesinin ardından 1989 yılında birleştirilmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani'nin dış operasyonları tek bir çatı altında merkezileştirme ve tekelleştirme iradesiyle kurulan bu yeni yapı Kudüs Gücü adını almıştır. Rafsancani, bu stratejik kurumun kontrolünü elinde tutmak amacıyla başına kendisine yakın Devrim Muhafızları istihbarat subaylarını getirmeyi tercih etmiş; bu doğrultuda Feridun Verdinejad ve ardından Ahmed Vahidi'yi kurumun ilk komutanları olarak atayarak bu yapıyı merkezi ve profesyonel bir elit güce dönüştürmüştür.⁵⁸

Doğrudan Dini Lider Ali Hamaney'e bağlı olan ve sivil Meclis denetiminden tamamen bağımsız, gizli bir bütçeyle yönetilen bu elit birim; patlayıcılar, espionaj, yabancı diller ve gayrinizami harp taktikleri konusunda üst düzey eğitim almış, sayısı farklı kaynaklara göre 5.000 ile 20.000 arasında değişen personelden oluşmaktadır.⁵⁹ Geliştirilen bu asimetrik kapasitenin ilk laboratuvarı, Şubat 1982'de kurulan Manzariye Kampı olmuştur. Devrim Muhafızları subayları bu tesiste; Suriye, Kuzey Kore, Lübnan ve Filistinli gruplar ve Farsça konuşan KGB subaylarının da katkılarıyla asimetrik harp taktikleri geliştirmiştir. Daha sonra Devrim Muhafızları Örgütü ve İmam Hüseyin Üniversitesi bünyesinde asimetrik harp eğitimi üzerine kurulan enstitülerde akademik ve teorik çalışmalar yapılmış; daha sonra hem İran içerisinde hem de Afganistan, Lübnan ve Sudan gibi ülkelerde kurulan onlarca eğitim kampı aracılığıyla bilgi ve tecrübe vekil örgütlere aktarılmıştır.⁶⁰

Kudüs Gücü'nün stratejisi, salt askerî ve ekonomik destek üzerinden çatışmayı tevdi etmeye dayanan klasik bir vekâlet savaşından ziyade, siyasi ve sosyal yönleri de bulunan hibrit bir yaklaşıma dayanır. Bu yaklaşımda savaş ile siyaset, sivil ile savaşçı/asker arasındaki çizgiler bulanıklaştırılmıştır. Kurum, hedef ülkelerdeki bölgesel veya etnik-dini fay hatlarında öne çıkan ve daha önce dini, askerî veya sosyal ilişkilerle temasta olduğu Şii grupları örgütleyip desteklemiştir. Bu vekil örgütler, silahlı güç olarak kullanılmanın yanı sıra Kudüs Gücü rehberliğinde fırsat doğduğu zaman meşru siyasi veya bürokratik yapılara dönüşerek hedef ülkelerin devlet yönetiminde resmi ve etkili aktörler haline gelirler. Siyasi meşruiyet ile terör/şiddet kapasitesini aynı anda barındıran bu ikili kullanım, İran'a hedef ülkenin politikalarını içeriden etkileme ve yönlendirme imkânı sağlar.

Dini Lider Ali Hamaney 1990 yılında Kudüs Gücü'nün görevini "tüm dünyada popüler Hizbullah hücreleri kurmak" şeklinde ifade etmiştir.⁶¹ Devrim Muhafızları'nın İran içerisinde kurduğu model, Kudüs Gücü vasıtasıyla Orta Doğu'daki zayıf devletlerin başkentlerine ihraç edilmiş ve İran'ın bu ülkelerdeki nüfuzunu artırmıştır. İran'ın ihraç ettiği Devrim Muhafızları modeli, özünde Velayet-i Fakih doktrinine dayandığı ve İran yönetiminin çıkarları doğrultusunda şekillenmesi istendiği için, bu modelin tam anlamıyla ve organik bir biçimde kopyalanabilmesi yalnızca Şii kimliğinin güçlü olduğu coğrafyalarla sınırlı kalmıştır. İran, modeli uygulayacağı ülkeleri seçerken de öncelikle İran'a ideolojik olarak sadık Şii grupların varlığına ve bu grupların devletin zayıflığından faydalanarak

58 Ali Alfoneh, *The Evolution of Iran's Qods Force Since 1979*, Policy Analysis (The Washington Institute For Near East Policy, 03 Haziran 2021), <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/evolution-irans-qods-force-1979>.

59 Ostovar, *Vanguard of the Imam*, 6.

60 IISS, *Iran's Networks of Influence in the Middle East* (The International Institute for Strategic Studies, 2019), 17.

61 Dexter Filkins, "The Shadow Commander", *The New Yorker*, 23 Eylül 2013, <https://www.newyorker.com/magazine/2013/09/30/the-shadow-commander>.

silahlı örgüt kurabilme kabiliyetlerine dikkat etmiştir. Bu sebeple Filistin'deki Sünni silahlı gruplar ile Bahreyn ve Suudi Arabistan'daki Şii gruplara verilen siyasi, askeri ve ekonomik destek çok daha sınırlı olmuştur. Yemen'deki Ensarullah'a olan İran desteği askeri açıdan güçlü olsa da yerel şartlar ve Şii içi mezhepsel farklılıklar sebebiyle Lübnan ve Irak'taki düzeye ulaşmamıştır.

Lübnan'da iç savaş kaynaklı otorite boşluğu, bu süreçte örgütlenen silahlı Şii grupların varlığı ve Şii nüfusun tarihsel olarak dışlanmış sosyo-ekonomik durumu ülkeyi İran için uygun bir hedef haline getirmiştir. 1982 yılında gerçekleşen İsrail işgali ile de uygun zamanı bulan İran, mevcut Şii gruplar içerisinde Hizbullah'ı ortaya çıkartmış ve ülkede siyasi, ekonomik ve askeri açılardan önemli bir güç haline getirmiştir. Irak ise Şii siyasi partilerin varlığı, Şiilerin güçlü dini kurumlara ve aşiretler üzerinden güçlü sosyal yapılara sahip olmasıyla öne çıkmıştır. Bunlara ek olarak, 1979 sonrası İran'a sürülen ve orada örgütlenip silahlanan Iraklı Şii grupların varlığı ile Şii nüfusun ülkede çoğunluk olmasına rağmen Baas rejimi döneminde kilit kurumlardan dışlanmaları, ülkeyi Kudüs Gücü için ideal bir hedef haline getirmiştir. 2003 yılında Baas rejiminin devrilmesi ve ABD'nin yeni kurduğu sistemde Şiilerin demografik gücü sayesinde en etkili grup olması, İran'a Irak'taki hedeflerini uygulamak için kusursuz bir zemin sunmuştur.

Bu doğrultuda İran; Lübnan'da Hizbullah, Irak'ta Bedir Organizasyonu ve sonra Haşdi Şabi gibi yapılar üzerinden sadece savaşı tevdi edip düşmanları ile sınırlarından uzakta dolaylı şekilde çatışmakla kalmamıştır. Bizzat Devrim Muhafızları'nın "askeri-siyasi-sosyal" genetiğini bu ülkelere yerel dinamiklere uygun şekilde kopyalayarak oralarda etkili iktidar grupları inşa etmiştir.

2.1. Lübnan'da Devrim Muhafızları Modelinin İnşası

2.1.1. Tarihsel Arka Plan ve Kurumsal Yapı

İran'ın Devrim Muhafızları üzerinden kurguladığı kurumsal modelin sınır ötesindeki ilk yansıması Lübnan'da olmuştur. Hizbullah üzerinden uygulanan bu kurumsal yapının sosyal altyapısı, 1982 yılındaki İsrail işgalinden çok daha öncesine, organik ve ironik bir tarihsel zemine dayanır. Lübnan Şiileri ile İran arasındaki modern ilişkilerin temeli, devrim öncesinde bizzat Şah Muhammed Rıza Pehlevi döneminde, Mısır ve Suriye merkezli Pan-Arap milliyetçiliğinin bölgeye yayılmasını engellemek amacıyla İran istihbarat örgütü (SAVAK) tarafından atılmıştır.⁶² SAVAK'ın Lübnan Şiileriyle kurduğu temaslar ve İran doğumlu Musa Sadr'ın Lübnan'a gönderilmesi, ironik bir şekilde Şah'ı devirecek olan devrimci kadrolara eşsiz bir zemin hazırlamıştır. 1960'lar ve 1970'lerde Lübnan'a giden İranlı devrimciler, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kamplarında gerilla eğitimi almıştır. Burada Ragıb Harb, Abbas Musevi, Hasan Nasrallah, Mustafa Bedreddin ve İmad Muğniye gibi Hizbullah liderleriyle omuz omuza savaşan İranlı devrimciler, erken dönemden itibaren güçlü bir silah arkadaşlığı inşa etmişlerdir.⁶³

Bu askerî temaslara, kökleri 16. yüzyıla dayanan ve 20. yüzyılda Kum ile Necef medreselerinde zirveye çıkan derin teolojik ağlar eşlik etmiştir.⁶⁴ Özellikle Ayetullah Humeyni'nin 1965'te Necef'e sürgün edilmesiyle birlikte, Hasan Nasrallah gibi figürler doğrudan Humeyni'nin doktriner tedrisatından geçmiş; Saddam Hüseyin'in 1977'de

62 Arash Reisinezhad, "Iran's Geopolitical Strategy in the West Asia: Containment of 'Geography' and 'History'", *Iranian Review of Foreign Affairs* 11, sy. 1 (2020): 75; Arash Reisinezhad, *The Shah of Iran, the Iraqi Kurds, and the Lebanese Shia* (Palgrave Macmillan, 2019), 2.

63 Abbas William Samii, "A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship", *Middle East Journal* 62, sy. 1 (2008): 34; Stephen Watts vd., *Proxy Warfare in Strategic Competition: State Motivations and Future Trends* (RAND Corporation, 09 Mart 2023), 113, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA307-2.html; IISS, *Iran's Networks of Influence in the Middle East*, 42.

64 Amal Saad, "Challenging the Sponsor-Proxy Model: The Iran-Hizbullah Relationship", 01 Kasım 2019, 630, doi:10.1332/204378919X15718898344883; Magnus Ranstorp, *Hizb'Allah in Lebanon: The Politics of the Western Hostage Crisis* (London: Palgrave Macmillan, 1996), 26,48,58,79; Samii, "A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship", 34; Brendan Sozer, "Development of proxy relationships: a case study of the Lebanese Civil War", *Small Wars and Insurgencies* 27, sy. 4 (2016): 648.

Görsel 1: Hizbullah destekçileri, Lübnan'da Ali Hamaney'in öldürülmesini protesto ediyor

Şii din adamlarını Lübnan'a sürmesiyle bölgedeki siyasal aktivizm radikalleşmiştir.⁶⁵ Musa Sadr'ın kurduğu Emel Hareketi ve Lübnan Dava Partisi bu sosyo-politik uyanışın ilk meyveleri olmuş ve Hizbullah'ın kurulacağı verimli zemini yaratmıştır.⁶⁶

Devrimin hemen ardından Muhammed Muntazeri öncülüğündeki bazı İranlı devrimcilerin Lübnan'a müdahale hevesleri, dönemin Savunma Bakanı Mustafa Çamran'ın rejimin kendi iç güvenliğini (Huzistan ve Kürdistan sorunlarını) ideolojik yayılcılığa önceleyen pragmatist yaklaşımıyla bizzat Humeyni tarafından durdurulmuştur.⁶⁷ Ne var ki, 1982'deki İsrail işgali denklemi kökten değiştirmiş ve Suriye'nin onayıyla Devrim Muhafızları Bekaa Vadisi'ne yerleşerek Hizbullah'ın kuruluş sürecini resmen başlatmıştır.⁶⁸

İran'ın sahadaki ilk kurumsal mühendisliği, mevcut Şii yapıları İran hedeflerine uyumlu hale getirmek olmuştur. 1982 işgali sırasında dönemin en güçlü Şii grubu olan Emel Hareketi'nin lideri Nebih Berri'nin Lübnan hükümetiyle uzlaşma araması, İran tarafından bir fırsata çevrilmiştir. İran Büyükelçisi Muhteşemi'nin doğrudan müdahalesi ve finansal teşvikleriyle Emel içindeki radikal kanat koparılmış; Hüseyin el-Musevi önderliğinde 'İslami Emel'

65 Magnus Ranstorp, *Hizb'allah in Lebanon: The Politics of the Western Hostage Crisis* (London: Palgrave Macmillan UK, 1997), 45, doi:10.1057/9780230377509; Ranstorp, *Hizb'Allah in Lebanon*, 27.

66 Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent*, 88.

67 Foreign Broadcast Information Service, Daily Report: Middle East & North Africa, Ek Sayı: Reportage on Events in Iran, no. FBIS-MEA-80-001-S (2 Ocak 1980): 39-40, Readex içinde çeviri: Foreign Broadcast Information Service (FBIS) Daily Reports, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=FBISX&docref=image/v2%3A11C33B0D5F860D98%40FBISX-11DB45E567D49FF0%402444241-11DB45FA920A-0AC0%4042>.

68 Nicholas Blanford, *Warriors of God: Inside Hezbollah's Thirty-Year Struggle Against Israel* (New York: Random House Inc, 2011), 27-29; Samii, "A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship", 38.

kurularak Emel tabanının yüzde 20'si İran'ın doğrudan kontrolüne alınmıştır.⁶⁹ İran'ın Suriye'ye sağladığı yıllık 9 milyon varillik petrol tedariki karşılığında Bekaa Vadisi'nde kurulan kamplara 1.500 Devrim Muhafızları personeli yerleştirilmiştir.⁷⁰ Muhteşemi, bu güvenli alanda İslami Emel, Lübnan Dava Partisi ve diğer küçük grupları tek bir çatı altında birleştirerek örgütün ilk Şura Meclisi'ni kurmuştur. Oluşturulan "Dokuzlar Manifestosu" bizzat Ayetullah Humeyni'nin onayından geçerek Hizbullah'ın kuruluş belgesi olmuş ve Lübnan Dava Partisi kendini feshederek tamamen bu yapıya entegre olmuştur.⁷¹

Hizbullah; kurumsal varlığını, askerî kapasitesini, sosyal ve politik servis ağlarını tamamen İran'ın sağladığı güvenli liman, finansman ve organizasyonel akla borçludur.⁷² Daha da önemlisi İran, bu devasa desteği bir kaldıraç olarak kullanarak örgütün stratejik karar alma mekanizmalarını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmekte veya doğrudan dikte etmektedir.⁷³ Öte yandan, İran ile Hizbullah arasındaki bağ yalnızca maddi silah tedarikiyle sınırlı kalmayıp katı bir ideolojik ve kurumsal sadakat ilişkisidir.⁷⁴ Örgütün 1985 tarihli Açık Mektup manifestosu, siyasi ve dini otorite olarak İran Dini Lideri'ni tanıdığını ilan etmiştir.⁷⁵ Abbas Musevi ve Subhi el-Tufeyli gibi kurucu liderler, İran'ın ve Humeyni'nin emirlerini yerine getirdiklerini açıkça deklare etmişlerdir.⁷⁶ Öyle ki, İran'ın eski Şam Büyükelçisi ve Hizbullah'ın kurucu mimarlarından Ali Ekber Muhteşemi, örgütü yabancı bir müttefik olarak değil, doğrudan "Tahran'daki yönetimin kurumlarından biri ve askerî gücünün ana unsuru" olarak tanımlamıştır.⁷⁷

Bazı İranlı yöneticiler (örneğin eski Cumhurbaşkanı Hatemi) örgütün bağımsız olduğunu iddia ederek⁷⁸ uluslararası operasyonların faturasından kaçınmaya çalışsa da kurumsal işleyiş bu organik bağı doğrulamaktadır. Bu tahakkümün en somut kanıtı, örgütün en üst düzey karar alma organı olan Şura Meclisi'nde Devrim Muhafızları ve İran büyükelçiliklerini temsilen İranlı yöneticilerin masada yer almasıdır.⁷⁹ Dahası, Hizbullah'ın istihbarat ve güvenlik operasyonlarını yürüten özel güvenlik aygıtı, bizzat İran Büyükelçisi Muhteşemi tarafından kurulup yönetilmiştir; eylemlerin istihbaratı ve mühimmatı doğrudan İran diplomatik/askerî ağı tarafından sağlanmıştır.⁸⁰ İran'ın örgüt üzerindeki vesayeti, operasyonel bağımsızlık illüzyonunu korumak adına Hizbullah'ı resmi bir İran ordusu branşı yapmamakla birlikte,⁸¹ rıza üretimi ve hegemonya inşası üzerinden kusursuzca işlemektedir.⁸²

69 Ranstorp, *Hizb'Allah in Lebanon*.

70 Blanford, *Warriors of God*.

71 Marc R. DeVore, "Exploring the Iran-Hezbollah Relationship: A Case Study of how State Sponsorship affects Terrorist Group Decision-Making", *Perspectives on Terrorism* 6, sy. 4/5 (2012): 85-107; Samii, "A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship".

72 DeVore, "Exploring the Iran-Hezbollah Relationship", 94-95.

73 A.g.e., 85, 101.

74 Afshon Ostovar, "Iran, its clients, and the future of the Middle East: The limits of religion", *International Affairs* 94, sy. 6 (2018): 1238-39, doi:10.1093/ia/iiy185.

75 "Open Letter", 16 Şubat 1985, https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000361273.pdf.

76 "HEZBOLLAH'S 'DREAM' FOR ISLAMIC REGIME IN LEBANON CITED", *Nehzat* (Paris), 18 Temmuz 1985, Near East/South Asia Report içinde çeviri, no. JPRS-NEA-85-127 (4 Ekim 1985): 146-147, Readex: Joint Publications Research Service (JPRS) Reports, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=JPRSX&docref=image/v2%3A1370B42AEC50B618%40JPRSX-13ACB4C38E1861CF%402446343-13AC345FB057A74D%40152-13BE20F2D22BE779%40HEZBOLLAH%2527S%2B%2527DREAM%2527%2BFOR%2BISLAMIC%2BREGIME%2BIN%2BLEBANON%2BCITED;HEZBOLLAH%2BDELEGATES%2BDISCUSS%2BSITUATION%2BPREVAILING%2BIN%2BLEBANON>, "Ettela'at (Tahran), 22 Ağustos 1985, Near East/South Asia Report içinde çeviri, no. JPRS-NEA-85-145 (9 Aralık 1985): 124-127, Readex: Joint Publications Research Service (JPRS) Reports, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=JPRSX&docref=image/v2%3A1370B42AEC50B618%40JPRSX-13AC9F91C374724A%402446409-13AC59FAF9D88140%40129-13BC5FA746734E97%40HEZBOLLAH%2BDELEGATES%2BDISCUSS%2BSITUATION%2BPREVAILING%2BIN%2BLEBANON>.

77 "Tehran and Hezbollah's Secret History", *Asharq Al-Awsat*, 05 Ağustos 2006, <https://eng-archive.aawsat.com/theaawsat/features/tehran-and-hezbollahs-secret-history>.

78 "Khatami holds talks with Lebanese Hezbollah leader Nasrallah", *Voice of the Islamic Republic of Iran*, 13 Ekim 1997, Summary of World Broadcasts Third Series içinde çeviri (15 Ekim 1997): MED/5, Readex: BBC Monitoring: Summary of World Broadcasts, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=BBCWBX&docref=image/v2%3A18BAE7B08A006A2B%40BBCWBX-18EBC72396A72A57%402450737-18EBB58F0F10B4A%408-18F9DE68E44BDC20%40Khatami%2Bholds%2Btalks%2Bwith%2BLebanese%2BHezbollah%2Bleader%2BNasrallah>.

79 Ranstorp, *Hizb'Allah in Lebanon*, 45.

80 Ranstorp, *Hizb'Allah in Lebanon*, 68-70.

81 Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent*, 97.

82 IISS, *Iran's Networks of Influence in the Middle East*, 32, 49-50, 76.

2.1.2. Askerî İkilik ve Ordunun Marjinalleştirilmesi

Devrim Muhafızları'nın İran'da rejimin güvenliğini sağlamak için düzenli orduya karşı kurduğu “askerî ikilik” stratejisi, Hizbullah aracılığıyla Lübnan'da da uygulanmıştır.

Lübnan'da Hizbullah'ın İran tarafından organize edilmesinin ardından askerî altyapısının kurulması, Temmuz 1982'de İran ile Suriye arasında yapılan ve Şam yönetimine yıllık 9 milyon varil petrol sübvansede edilmesini öngören bir anlaşmaya dayanmaktadır.⁸³ Bu anlaşma çerçevesinde Suriye, Hizbullah'ın Bekaa Vadisi'ni güvenli bir üs olarak kullanmasına ve Devrim Muhafızları'nın bölgeye askerî personel konuşlandırmasına izin vermiştir.⁸⁴ Bu yapının ülkedeki askeri dengiyi değiştirecek ve konvansiyonel rakipleri bölgeden uzaklaştırabilecek yıkıcı bir kapasiteye ulaştığını gösteren ilk olay 23 Ekim 1983'te yaşanmıştır. Beyrut'taki ABD Deniz Piyadeleri karargâhına 5.400 kilogram TNT eşdeğeri patlayıcı yüklü kamyonla düzenlenen ve 241 Amerikan askerinin ölümüyle sonuçlanan intihar saldırısı, modelin operasyonel gücünü somutlaştırmıştır.⁸⁵ Aynı gün Fransız karargâhına düzenlenen ve 58 askerinin ölümüyle sonuçlanan diğer saldırıyla birlikte Hizbullah, Lübnan'daki yabancı güçleri çekilmeye zorlayacak derecede şiddet üretebileceğini göstermiştir.⁸⁶

Bununla birlikte, örgütün 1982-1992 yılları arasında yürüttüğü ve en az 44'ünün doğrudan Hizbullah tarafından gerçekleştirildiği açıklanan yabancı rehine alma operasyonları (özellikle CIA Beyrut İstasyon Şefi William Buckley ve Albay William Higgins gibi kritik aktörlerin kaçırılması), Lübnan'ın ulusal egemenliğinin Tahran tarafından nasıl bir diplomatik kalkan olarak kullanıldığının açık bir kanıtıdır.⁸⁷ Örgütün Şura Meclisi bu eylemleri Hizbullah'ın yerel ve uluslararası meşruiyeti yönünden zararlı bulsa da İran, İmad Muğniye gibi askerî komutanlar üzerinden bu stratejiyi uygulamaya devam etmiştir.⁸⁸ Nihayetinde bu rehinelere; Fransa ile Eurodif nükleer kredi krizinin çözülmesi, Halkın Mücahitleri Örgütü (MEK) liderlerinin Fransa'dan sınır dışı edilmesi ve ABD ile gizli silah ticaretinin (İran-Contra) yürütülmesi gibi tamamen İran'ın makro-stratejik çıkarları için birer pazarlık kozu olarak kullanılmıştır.⁸⁹

1989 Taif Anlaşması, Lübnan İç Savaşı'nı sona erdirirken tüm milis güçlerinin silahsızlandırılmasını öngörmüş olsa da Hizbullah, İsrail işgaline karşı kendisini ulusal direniş gücü olarak lanse ederek bu yükümlülüğten muaf tutulan yegâne yapı olmuştur.⁹⁰ Bu istisnai statü, örgütün devletten özerk bir şekilde kendi askerî kabiliyetlerini büyütmesine olanak tanımıştır.

İsrail'in 2000 yılında Güney Lübnan'dan çekilmesiyle birlikte Hizbullah'ın silahlı varlığının meşruiyeti tartışmaya açıldığında örgüt, Şeba Çiftlikleri dosyasını öne sürerek işgalin henüz bitmediğini savunmuş ve askerî otonomisini

83 Blanford, *Warriors of God*, 44; Ranstorp, *Hizb'Allah in Lebanon*, 34.

84 Blanford, *Warriors of God*, 43-45; Ranstorp, *Hizb'Allah in Lebanon*, 34.

85 “They Came in Peace”, *Defense Intelligence Agency*, 22 Ekim 2013, <https://www.dia.mil/News-Features/Articles/Article-View/Article/566917/they-came-in-peace/https%3A%2F%2Fwww.dia.mil%2FNews-Features%2FArticles%2FArticle-View%2FArticle%2F566917%2Fthey-came-in-peace%2F>.

86 “Lebanon—They Came in Peace”, *Naval History and Heritage Command*, 04 Aralık 2023, <http://public2.nhhcaws.local/browse-by-topic/wars-conflicts-and-operations/middle-east/lebanon.html>; DeVore, “Exploring the Iran-Hezbollah Relationship”, 97; “Hezbollah's Record on War & Politics”, *Wilson Center*, 25 Ekim 2023, <https://www.wilsoncenter.org/article/hezbollahs-record-war-politics>.

87 Nazeer Rida, “US Reopens File of Hezbollah's American Hostage Taking in Beirut”, *Asharq Al-Awsat*, 05 Aralık 2021, <https://english.aawsat.com/node/3342081>; “Hezbollah's Record on War & Politics”.

88 DeVore, “Exploring the Iran-Hezbollah Relationship”, 98.

89 IISS, *Iran's Networks of Influence in the Middle East*, 75; DeVore, “Exploring the Iran-Hezbollah Relationship”, 98; Blanford, *Warriors of God*, 77.

90 Lina Khatib, “Hezbollah's state capture in Lebanon”, *Small Wars & Insurgencies* 36, sy. 4 (19 Mayıs 2025): 643-44, doi:10.1080/09592318.2025.2477338; Augustus Richard Norton, “The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics”, *The International Spectator* 42, sy. 4 (01 Aralık 2007): 482, doi:10.1080/03932720701722852.

sürdürecektir bir mazeret olarak kullanmıştır.⁹¹ Bu hamle, Devrim Muhafızları modelinin temel direklerinden olan devlet-dışı özerk silahlı güç statüsünü kalıcı hale getirmiştir.

İran, bu durumu bir fırsata çevirerek Devrim Muhafızları vasıtasıyla Hizbullah'ı sıradan bir devlet dışı silahlı aktörden profesyonel nitelikleri olan bir asimetrik güce dönüştürmüştür. Devrim Muhafızları subayları, Hizbullah'ı piyade, topçu, tanksavar ve mühendislik gibi alt birimlere bölerek yeniden yapılandırmış; örgüte gemisavar balistik füze, insansız hava araçları ve yüksek sayıda roket/füzeden oluşan büyük bir cephanelik sağlamıştır. İran'ın Hizbullah'a askeri desteği, eğitim ve silah tedarikleriyle sınırlı değildir. Devrim Muhafızları, Hizbullah'a gelişmiş füze ve roket sağlarken bu silahların üretim, konuşlandırma ve kullanım bilgisini de vermiştir. Böylece, silah tedariklerinin kesildiği ancak alt girdilerin ve hammaddelerin mevcut veya erişilebilir olduğu durumlarda Hizbullah'ın kendi silah ve mühimmatlarını üretebilecek ve kullanabilecek kabiliyette olmasını sağlamıştır. Lübnan devletinin denetimi dışında kurulan bu askeri kapasite, Hizbullah'ı sadece Lübnan içinde bir güç odağı olmaktan çıkarmış; İran'ın İsrail'e karşı bölgedeki en önemli misilleme ve caydırıcılık enstrümanı haline getirmiştir.⁹²

Hizbullah'ın güvenlik mimarisindeki bu vesayeti, Mayıs 2008'de patlak veren bir krizin ardından yasal bir çerçeveye bürünmüştür. Dönemin sivil hükümetinde yer alan siyasi rakiplerinin, Hizbullah'ın devletten tamamen bağımsız olarak kurduğu ve yürüttüğü özel telekomünikasyon ağını devlet denetimi altına alma girişimi, örgüt tarafından şiddetle bastırılmıştır. Hizbullah, sivil iradenin bu adımına bürokratik bir karşılık vermek yerine Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri liderliğindeki rakip Gelecek Hareketi'ne sadık Sünni çoğunluklu Beyrut mahallelerine silahlı militanlarını göndererek ve bu bölgeleri şiddetle sindirerek yanıt vermiştir.⁹³

Bu güç gösterisinin ardından imzalanan Doha Anlaşması ve beraberindeki bakanlar kurulu bildirgesi, daha önce yalnızca Lübnan ordusunun yetkisinde olan ulusal güvenliği "Ordu, Halk, Direniş" üçlemesiyle yeniden formüle etmiştir. Bu tarihten sonraki resmi bildirimler, Hizbullah'ı ordunun dışındaki yegâne meşru silahlı grup olarak tescillerken bu muazzam ayrıcalık karşılığında örgüte hiçbir yasal sorumluluk yüklememiştir. Devletin şiddet kullanma tekeline ortadan kaldıran bu durum, Hizbullah'a ulusal güvenlik kisvesi altında tamamen kendi inisiyatifleriyle güç kullanma imtiyazı tanımıştır.⁹⁴

Bu askeri ikilik modelinde, Hizbullah'ın otonomisinin sürebilmesi için Lübnan Silahlı Kuvvetleri'nin zayıf ve işlevsiz tutulması stratejik bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu yapısal zayıflık, savaş ve barış kararlarının sivil hükümetin elinden tamamen gasp edilmesiyle sonuçlanmıştır. Hizbullah; 2006 savaşında, 2011 sonrası Suriye müdahalesinde ve son olarak 2023 Gazze çatışması sonrası açılan cephede sivil makamlardan onay almamış, resmi orduyu sadece bir "izleyiciye" dönüştürmüştür.⁹⁵ Yirmi yıla yakın bir süre devam eden bu melez güvenlik mimarisi, yasal düzlemde 2025 yılı başında savunma/güvenlik sorumluluğunu yeniden yalnızca ulusal ordunun tekeline alan kabine kararıyla değişebilmiştir.⁹⁶ Ancak, bu yasal değişiklik ile ABD ve İsrail baskısıyla Hizbullah'ın Lübnan devleti tarafından silahsızlandırılması için ortaya konulan çabalar fiiliyatta ordu ve Hizbullah arasında bir güç asimetrisi olmaması ve Hizbullah'ın kapasite ve kabiliyetlerinin yüksek olması sebebiyle uygulanamamıştır.

91 Norton, "The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics", 479.

92 Eisenstadt, *The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran*, 16.

93 Khatib, "Hezbollah's state capture in Lebanon", 644-45.

94 A.g.e., 649-50.

95 A.g.e., 637-38, 651; Norton, "The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics", 483.

96 Vanessa Ghanem ve Mohamad Ali Harisi, "Lebanon Scraps 'armed Resistance' from Ministerial Statement for First Time in Two Decades", *The National*, 19 Şubat 2025, <https://www.thenationalnews.com/news/mena/2025/02/19/lebanon-scraps-armed-resistance-from-ministerial-statement-for-first-time-in-two-decades/>; "Lübnan hükümeti 'direniş'i programından çıkardı", *Harici*, 27 Şubat 2025, <https://harici.com.tr/lubnan-hukumeti-direnisi-programindan-cikardi/>.

2.1.3. Siyasi Nüfuz ve Devleti Esir Alma

Hizbullah'ın Lübnan'daki varlığı salt askeri bir güç projeksiyonu değildir. Bu varlık aynı zamanda Devrim Muhafızları'nın siyasi ve sosyal modelinin Lübnan'da bir yansımasıdır. Örgütün kuruluş yıllarındaki uzlaşmaz ve mevcut siyasal sistemi yozlaşmış bularak tamamen reddeden radikal çizgisi, 1989 Taif Anlaşması'nın ardından yerini sistemin içinde kalarak devlet içerisinde güçlenmeyi tercih eden yaklaşıma bırakmıştır.

Bu değişim, örgütün kendi içsel evriminden ziyade doğrudan İran'ın müdahalesiyle gerçekleşmiştir. İran, ihraç ettiği paralel yapıyı uzaktan bir vekil olarak yönetmek yerine, doğrudan kurumsal karar alma mekanizmalarının merkezine yerleşmiştir. Nitekim Hizbullah'ın en üst düzey idari organı olan Şura Meclisi, bizzat İranlı din adamı Fazlullah Mahalleti tarafından kurumsallaştırılmış olup toplantılarda uzun yıllar Devrim Muhafızları komutanları veya İran büyükelçiliklerini temsilen daima bir veya iki İranlı yetkili masada hazır bulunmuştur.⁹⁷ Bu ilişki, sadece dış operasyonlarda değil, örgütün sivil siyasete entegrasyon sürecinde yaşanan lider tasfiyelerinde de kendini göstermiştir. Örgütün kurucularından olan ve 1989-1991 arası dönemde örgütün genel sekreteri olan Subhi Tufeyli, milislerin silahsızlanmasını öngören Taif Anlaşması'nı ve siyasi sisteme katılımı şiddetle reddetmiştir. 1989 Taif Anlaşması'nı ve Lübnan parlamento seçimlerine girilmesini radikal bir şekilde reddeden örgütün ilk Genel Sekreteri Subhi Tufeyli, Ayetullah Ali Hamaney ve Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani'nin doğrudan kurduğu baskı neticesinde Tufeyli tasfiye edilmiş ve yerine sivil siyasete entegrasyon talimatını uygulayacak olan Abbas Musevi getirilmiştir.⁹⁸

Tahran'ın bu müdahalesinin ardından, Hizbullah'ın ideoloji-pragmatizm ekseninde gerçekleşen sivil siyasete entegre olup olmama tartışması, 1992 parlamento seçimleri öncesinde örgütün 12 üst düzey yöneticisinden oluşan bir komitede ele alınmış ve 10 üyenin onayıyla Hizbullah'ın seçimlere girmesine karar verilmiştir.⁹⁹ Bu karar, örgütün devlet içinde erimesiyle sonuçlanmamış; bilakis Hizbullah'ın siyaset alanında güçlenmesini ve devletin resmi imkânlarını kendi kurumsal hedefleri doğrultusunda kullanmaya başlamasını sağlamıştır.

Hizbullah'ın siyasi stratejisi, devleti tamamen ele geçirip yönetmek üzerine değil, "devleti esir alma" üzerine kuruludur. Devleti tek başına yönetmek, etnisite ve mezhep temelli ayrışmanın ileri düzeyde olduğu bir ülkede hem Hizbullah'ın kapasite ve kabiliyetlerini açacak hem de düzenin, iflas etmiş bir ekonominin ve yetersiz kamu hizmetlerinin ulusal sorumluluğunu üstlenmek anlamına gelecektir. Daha da önemlisi, uluslararası alanda terör örgütü olarak tanınan bir yapının devleti resmen ele geçirmesi, Lübnan'ı uluslararası yardımlardan tamamen izole edilmiş bir aktöre dönüştürecektir.¹⁰⁰ Bu nedenle Hizbullah, kapasitesi ile daha uyumlu olacak şekilde perde arkasında kalarak hesap verebilirlikten uzak bir iktidar alanı yaratmayı ve bu alan içerisinde kendisinin ve İran'ın çıkarlarını korumayı tercih etmiştir.

Hizbullah için bu siyasi etkiyi sağlayan en etkili araçlar veto gücü ve kurumsal felç oluşturma kabiliyetidir. Örgüt, 2006 yılı sonunda Refik Hariri suikastını soruşturacak uluslararası mahkemenin kurulmasını engellemek için kabinedeki 5 Şii bakanı istifa ettirmiş ve aylarca sürece sokak gösterileri başlatarak sivil hükümeti kilitlemiştir.¹⁰¹ Bu şantaj siyaseti, 2008 Doha Anlaşması ile resmîyet kazanmış ve örgüte kabinede daimî bir veto gücü sağlamıştır.¹⁰² Bu anayasal kilit mekanizması sayesinde örgüt, kendi dayattığı adaylar üzerinde uzlaşma sağlanana dek meclis oturumlarını boykot edebilmekte ve siyasi rakiplerini pes etmeye zorlamaktadır.¹⁰³

97 Ranstorp, *Hizb'Allah in Lebanon*, 45.

98 DeVore, "Exploring the Iran-Hezbollah Relationship", 100.

99 A.g.e.

100 Khatib, "Hezbollah's state capture in Lebanon", 652.

101 Norton, "The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics", 487-88.

102 Khatib, "Hezbollah's state capture in Lebanon", 644-45.

103 A.g.e., 642.

2.1.4. Gölge Ekonomi ve Sosyal Yardım Ağı

Devrim Muhafızları'nın İran'da Hatem'ül Enbiya holdingi ve yasadışı sınır ticareti üzerinden kurduğu sivil denetimden uzak "bütçe dışı gölge ekonomi" modeli, Hizbullah'ın sisteme dahil olarak devlet kurumlarına girmesiyle Lübnan'a da uyarlanmıştır. Bu otonom paralel ekonominin en büyük itici gücü, şüphesiz örgüt bütçesinin büyük çoğunluğunu oluşturan doğrudan İran finansmanıdır. Kesin miktarı açık kaynaklardan tespit edilememekle birlikte, İran'ın kendi iç ekonomik durumuna ve Lübnan'daki saha ihtiyaçlarına (askerî ve sosyal) göre değişen bu stratejik fonlamanın yıllık yaklaşık 700 milyon dolar civarında seyrettiği tahmin edilmektedir.¹⁰⁴

Doğrudan Tahran'dan gelen bu nakit akışına ek olarak örgüt, kamu ihalelerini ve altyapı projelerini rekabetçi süreçleri aşarak kendi telekomünikasyon ve inşaat şirketlerine verdirmiştir.¹⁰⁵ Hizbullah, Enerji ve Bayındırlık gibi kritik bakanlıklardaki varlığını ve gücünü kullanarak kamu kaynaklarını örgüte aktarmıştır.¹⁰⁶ Bu ekonomik sistemin operasyonel ayaklarından bir diğeri ise, devletin gümrük ve sınır kontrol mekanizmalarının aşılmasıdır. Suriye sınırı, Beyrut Limanı ve havalimanları gibi stratejik noktalardaki denetimsizlik veya denetimin ele geçirilmesi; örgütün kaçakçılık ağları kurarak silah ve gelir elde etmesini sağlamıştır.¹⁰⁷

Son olarak, ülkenin bankacılık sisteminin yozlaşmasından, 2019'daki finansal çöküşünden ve uluslararası yaptırımlardan kurtulmak adına El-Kard El-Hasan Derneği gibi hayır kurumu statüsünde olan ancak fiiliyatta bir banka gibi işleyen paralel finansal yapılar kurulmuştur.¹⁰⁸ Mikro krediler dağıtan bu sistem, bir yandan tabanda sadakati perçinlerken diğer yandan Hizbullah'ın küresel yaptırımları aşarak kayıt dışı para akışını gizlemesini sağlamıştır. Tüm bu ağ, İran'ın sağladığı ana sermaye ile birleştiğinde Hizbullah'a Lübnan devlet bütçesine bağımlı olmayan ve uluslararası finansal denetimden yalıtılmış bir ekonomik özerklik kazandırmıştır.¹⁰⁹

Hizbullah'ın askerî, siyasi ve ekonomik kapasitesi, tabanda Devrim Muhafızları'nın Besiç ve vakıflar üzerinden yürüttüğü kitle mobilizasyonunun ve rıza inşasının Lübnan'a kopyalanmasıyla tahkim edilmiştir. Lübnan'da devletin zayıf kaldığı veya kriz anlarında yetersiz kaldığı durumlarda Hizbullah, paralel bir sosyal refah ağı kurmuştur. Bu altyapının ilk tohumları, henüz 1982 yılında Beyrut şubesi açılan İmam Humeyni Yardım Komitesi (*Komite-ye İmdad-e İmam*) ve bizzat Hasan Nasrallah'ın 2000 yılında örgütün temel finansal kaynaklarından biri olarak itiraf ettiği Şehit Vakfı (*Bonyad-e Shahid*) gibi İran menşeli "hayır kurumları" aracılığıyla atılmıştır. İmam Humeyni Yardım Komitesi'nin 1988 ile 2002 yılları arasında Hizbullah'ın "hayır" faaliyetleri kisvesi altında örgüte 96 milyon dolar nakit aktardığı rapor edilmiştir.¹¹⁰ İran'ın sağladığı bu teşvikler sayesinde Şii nüfusa ücretsiz eğitim, tıbbi bakım ve öğrenci bursları sunulmuştur.¹¹¹

İlerleyen yıllarda Hizbullah, İslami Sağlık Birimi ve inşaat şirketi Cihad el-Bina gibi bizzat kendi bünyesinde kurduğu kurumlar aracılığıyla bu hizmetleri tamamen kurumsallaştırmıştır.¹¹² Bu paralel devlet aygıtının "rıza üretme" gücü kriz anlarında sivil hükümeti tamamen gölgede bırakacak düzeydedir. Örneğin, 2006'daki

104 Nicholas Blandford, *Hezbollah's Evolution From Lebanese Militia to Regional Player*, Counterterrorism Series (Washington D.C.: Middle East Institute, 2017), 3, <https://www.jstor.org/stable/resrep17563.1>.

105 Khatib, "Hezbollah's state capture in Lebanon", 647.

106 A.g.e., 648.

107 A.g.e.

108 A.g.e.

109 Blandford, *Hezbollah's Evolution From Lebanese Militia to Regional Player*, 3; Khatib, "Hezbollah's state capture in Lebanon", 648.

110 Samii, "A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship", 41.

111 Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent*, 94-95; Ofira Seliktar ve Farhad Rezaei, *Iran, Revolution, and Proxy Wars* (Palgrave Macmillan, 2020), 24, doi:10.1007/978-3-030-29418-2.

112 Khatib, "Hezbollah's state capture in Lebanon", 645.

İsrail-Hizbullah Savaşı'nın ardından Hizbullah evsiz kalan her aileye hızlı bir şekilde 12.000 dolar değerinde nakit ödemeler yapmış ve barınma sorunlarını çözmüştür.¹¹³ Hükümetten bağımsız olarak kurulan bu refah sistemi, örgütün popülaritesini artırarak önemli bir insan kaynağı yaratmıştır. Şii toplumu üzerinde devlete değil, doğrudan Hizbullah'a (ve dolaylı olarak İran'a) yönelik bir aidiyet algısı ve sadakat üretmiştir.¹¹⁴

2.1.5. Model İhracının Lübnan'da Sonuçları

İran'ın Devrim Muhafızları modelini Lübnan'a ihraç ederken ülkenin yerel şartlarını gözetenek Hizbullah üzerinden kurduğu bu yapı, İran'ın bölgesel caydırıcılık hedefleri açısından bir başarı öyküsü gibi görünse de ev sahibi ülke olan Lübnan için yapısal bir maliyet yaratmıştır. Örgütün devleti esir alma stratejisi, zamanla Lübnan devletinin egemenliğinin oluşmasını engellemiş ve kurumları iflas etmiş bir devlet görünümü oluşturmuştur.

Modelin yarattığı en büyük kriz, Lübnan devletinin egemenliğinin ve savaş/barış kararı alma yetkisinin fiiliyatta ortadan kalkmasıdır. Hizbullah'ın kendi başına hareket eden askerî bir yapıya dönüşmesi, Lübnan'ı sivil hükümetin hiçbir onayının veya kontrolünün olmadığı yıkıcı savaşların içine çekmiştir. Devletin şiddet tekeline kaybetmesi ve devlet kurumlarının karar süreçlerine müdahil olamaması, Hizbullah tarafından hem Lübnan'da hem de Suriye gibi sınır ötesinde gerçekleştirilen eylemlerin tüm Lübnan halkını etkilemesine ve toplumun farklı kesimlerini temsil eden siyasi-bürokratik yapılar arasındaki görüş ayrılığının derinleşmesine neden olmuştur.

Ayrıca, Hizbullah'ın anayasal sisteme entegre ettiği engelleyici üçte bir veto gücü, Lübnan sivil bürokrasisini Hizbullah'ın kontrol etmesine imkân sağlamıştır. Örgüt, kendi adaylarını veya politikalarını dayatmak için meclis boykotlarını ve hükümet krizlerini kullanabilmiştir. Bu durum, Lübnan'da aylar, hatta yıllar süren cumhurbaşkanlığı krizlerine, hükümetlerin kurulamamasına ve devletin rutin kamu hizmetlerini dahi veremeyecek düzeyde felç olmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak, Devrim Muhafızları modelinin Lübnan'daki nihai çıktısı şu olmuştur: Tahran için İsrail'e karşı sınır ötesinde ileri bir savunma hattı, gerektiğinde Irak ve Suriye gibi farklı sahalarda da kullanabileceği caydırıcı ve nitelikli bir asimetrik gücün inşasına imkan vermiştir. Buna karşılık aynı model, Lübnan'da bedeli çökmüş bir ekonomi, kronikleşmiş bir siyasi kriz ve kurumsal olarak parçalı bir devlet yapısının oluşmasıyla neticelenmiştir.

7 Ekim sonrası süreç, bu asimetrik yapının hem askerî direncini hem de devletteki etkisini ortaya koyan bir test niteliği taşımaktadır. İsrail'in ağır askerî ve istihbarat operasyonları karşısında Hizbullah, var olma mücadelesine girmiştir. Ancak örgütün komuta kademesine ve stratejik altyapısına yönelik ağır saldırılara rağmen çökmemesi ve bir süre sonra İsrail'e karşı etkili operasyonlar düzenlemeye devam edebilmesi, İran'ın inşa ettiği bu vekalet modelinin kurumsal ve operasyonel derinliğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Öte yandan, bu çatışma ortamı Lübnan devletinin egemenlik kaybının ulaştığı boyutu da tescillemiştir. Ülkeyi bir yıkımın içine çeken bu kriz karşısında Lübnan sivil iktidarı, Hizbullah'ı silahsızlandırma çabalarında tamamen başarısız olmuştur. Benzer şekilde, diplomatik bir tepki olarak İran büyükelçisini sınır dışı etme kararını uygulamada da sivil iktidar başarısız olmuştur. Bu durum, Tahran'ın Lübnan'da inşa ettiği modelin kendi çıkarlarını korumada başarılı olduğunu; ancak bunu ev sahibi devletin egemenliğine ve bütünlüğüne zarar vererek yaptığını göstermektedir.

113 Norton, "The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics", 486.

114 Blanford, *Hezbollah's Evolution From Lebanese Militia to Regional Player*, 3; Khatib, "Hezbollah's state capture in Lebanon", 645.

Görsel 2: Basra'da Haşdi Şabi mensupları İran'a destek etkinliğinde

2.2. Irak'ta Devrim Muhafızları Modelinin İnşası

2.2.1. Tarihsel Arka Plan ve Kurumsal Yapı: Sürgünden Çoklu Vekalet Ağına

İran ile Iraklı Şii gruplar arasındaki organik ilişkinin temelleri, İranlı din adamlarının devrim öncesinde Necef gibi Irak'taki Şii havzalarında eğitim gördüğü ve derin akademik ağlar kurduğu döneme dayanır.¹¹⁵ 1970'lerde Saddam Hüseyin rejiminin baskılarından kaçan Iraklı Şii liderlerin İran'a sığınması ve ardından başlayan İran-Irak Savaşı, bu ilişkinin askerî bir vekalet yapısına dönüşmesine zemin hazırlamıştır.

Devrim Muhafızları Ordusu, 1982 yılında sürgündeki gönüllüleri ve Irak ordusundan kaçan askerleri organize ederek İran'da Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'ni (İİDYK) ve onun silahlı kanadı olan Bedir Tugayları'nı kurmuştur.¹¹⁶ Bu süreçte İİDYK ve Bedir mensupları, yine Saddam Hüseyin'in baskıları dolayısıyla İran'da bulunan Dava Partisi mensuplarından farklı olarak Humeyni'nin Velayet-i Fakih doktrinini ve İran Dini Lideri'nin mutlak otoritesini kabul etmiştir.¹¹⁷ Devrim Muhafızları subaylarının komutası altında faaliyet gösteren Bedir Tugayları, 1980'ler ve 1990'lar boyunca İran'ın Irak'taki birincil askerî vekili olmuştur.¹¹⁸ Hem Baas dönemi Irak istihbarat

115 Kamran Taremi, "Iranian Foreign Policy Towards Occupied Iraq, 2003-05", *Middle East Policy* 12, sy. 4 (01 Aralık 2005): 29.

116 Faleh A. Jabar, *The Shi'ite Movement in Iraq* (London: Saqi Books, 2003), 235-49; Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent*, 108.

117 Joseph Felter ve Brian Fishman, *Iranian Strategy in Iraq: Politics and "Other Means"*, Occasional Paper Series (Combating Terrorism Center, 2008), 19-20; Ostovar, "Iran, its clients, and the future of the Middle East: The limits of religion", 1240; Michel D. Wyss, *Iranian Proxy Warfare in Iraq and Yemen* (International Institute for Counter-Terrorism, 2016), 27.

118 Felter ve Fishman, *Iranian Strategy in Iraq*, 20-21.

raporları hem de Ali Hamaney'in açıklamaları, örgütün İran-Irak savaşı esnasında Karbala-5 Operasyonu'nda (Basra Kuşatması) Irak ordusuna karşı bizzat cephede savaştığını ve cephe gerisinde suikast, sabotaj ve istihbarat operasyonları yürüttüğünü göstermektedir.¹¹⁹

Devrim Muhafızları'nın yönlendirmesiyle coğrafi eksnlere bölünen Bedir, son derece profesyonel bir milis gücüne dönüştürülmüştür. Özellikle Mustafa Şeybani'nin yönettiği ve Şeybani Ağı olarak da adlandırılan Bağdat Ekseni, İran'dan Irak'a patlayıcıyla şekillendirilmiş delici mermiler (*Explosively Formed Penetrator / EFP*) ve el yapımı patlayıcılar (*Improvised Explosive Device/ EYP*) gibi ölümcül silahların kaçakçılığını yöneterek Devrim Muhafızları'nın asimetrik savaş stratejisinin lojistik altyapısını kurmuştur.¹²⁰

Ancak İran'ın Lübnan'da kurduğu mutlak itaat modeli, Irak'ta teolojik ve milliyetçi bariyerlerle karşılaşmıştır. Irak Şiileri üzerinde devasa bir nüfuza sahip olan Necef ekolü ve Ayetullah Ali Sistani, din adamlarının siyasetten uzak durması gerektiğini savunarak İran'ın Kum ekolüyle doktriner bir rekabete girmiştir.¹²¹ Bu ayrışma ve Irak milliyetçiliğinin etkisiyle Şii grupların bazıları İran'la daha sınırlı bir itaat ilişkisi kurmuştur.¹²² Nitekim Mukteda Sadr ve Mehdi Ordusu, İran'dan finansal destek ve askerî eğitim almasına rağmen (Zadeh, 2004), Irak milliyetçisi reflekslerini korumuş ve Kudüs Gücü açısından "kontrol edilemez" bir yapıya dönüşmüştür.¹²³ Aynı şekilde 2003 sonrası devlet sistemine entegre olan İİDYK de adındaki "Devrim" kelimesini çıkararak Irak İslam Yüksek Konseyi (İİYK) adını almış ve dini otorite olarak Hamaney yerine Sistani'yi tanıdığını ilan etmiştir.¹²⁴

İran, Lübnan'daki yekpare ve tekil Hizbullah modelinin aksine, Irak'ta çok sayıda ve birbiriyle rekabet eden silahlı grubu aynı anda desteklemiştir.¹²⁵ Bedir ve İİDYK gibi eski vekilleri resmî sisteme entegre ettikten sonra, Ketaib Hizbullah ve Asaib Ehlil Hak gibi daha radikal yeni vekiller yaratarak bu gruplara koalisyon güçlerine saldırma ve gerektiğinde Irak hükümetini baskı altında tutma görevini vermiş; böylece askerî ve siyasi arenada iş bölümüne dayalı karmaşık bir asimetrik ağ kurmuştur.¹²⁶

2.2.2. Askerî İkilik ve Paralel Ordu İnşası: Parçalı Vekillerden Haşdi Şabi'ye

2003 öncesinde İran'ın Irak'taki temel tehdit algısı, Saddam rejimi ve Irak'ta bulunan Halkın Mücahitleri Örgütü militanları iken 2003 yılında ABD işgaliyle birlikte bu algı radikal bir şekilde değişmiştir.¹²⁷ Dönemin Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin de açıkça belirttiği şekilde,¹²⁸ Amerikan ordusunun %60'ının İran'ın sınır komşularına yerleşmesi, İran devleti tarafından rejimin bekasına yönelik "varoluşsal bir tehdit" olarak kodlanmıştır.¹²⁹

119 "Harmony Documents ISGP-2003-00023756" (Combating Terrorism Center, t.y.), <https://ctc.westpoint.edu/harmony-program/working-paper-by-the-iraqi-anti-espionage-corps-original-language-2/>; "Khamene'i Calls on SAIRI To Escalate Activities," IRNA (Tahran), 8 Temmuz 1987, Daily Report: Near East & South Asia içinde çeviri, no. FBIS-NES-87-131 (9 Temmuz 1987): S3-S4, Readex: Foreign Broadcast Information Service (FBIS) Daily Reports, <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=FBISX&docref=image/v2%3A11C33B0D5F860D98%40FBISX-11CD419402288D20%402446986-11CD41A1D691F440-11CD41A203E09D60>.

120 Michael Ware, "Inside Iran's Secret War for Iraq", *TIME*, 15 Ağustos 2005, <https://time.com/archive/6674368/inside-irans-secret-war-for-iraq/>; Felter ve Fishman, *Iranian Strategy in Iraq*, 21.

121 Wehrey vd., *Dangerous But Not Omnipotent*, 111.

122 Ostovar, "Iran, its clients, and the future of the Middle East: The limits of religion", 1238-39.

123 Ali Nuri Zadeh, "Iranian Figure Says Revolutionary Guard Trains Moqtada al-Sadr's Supporters on Fighting Techniques", *Asharq al-Awsat*, 09 Nisan 2004; Felter ve Fishman, *Iranian Strategy in Iraq*, 8, 33.

124 Felter ve Fishman, *Iranian Strategy in Iraq*, 8, 20.

125 A.g.e., 13.

126 Eisenstadt, *The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran*, 16.

127 Ariane M. Tabatabai vd., *Iran's Military Interventions: Patterns, Drivers, and Signposts* (RAND Corporation, 27 Eylül 2021), 103, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA444-2.html.

128 "Rare Interview with Qassem Soleimani", *United Against Nuclear Iran*, erişim 30 Ekim 2024, <https://www.unitedagainstnucleariran.com/sites/default/files/Soleimani%20Interview%5B1%5D.pdf>.

129 Anoushiravan Ehteshami, "Iran and its Immediate Neighbourhood", içinde *Iran's Foreign Policy from Khatami to Ahmadinejad*, ed. Anoushiravan Ehteshami ve Mahjoob Zweiri (Ithaca Press, 2008), 132; Judith Yaphé, "The United States and Iran in Iraq: Risks and Opportunities", içinde *Iran's Foreign Policy from Khatami to Ahmadinejad*, ed. Anoushiravan Ehteshami ve Mahjoob Zweiri (Ithaca Press, 2008), 40.

ABD varlığına karşı doğrudan çatışmadan kaçınan İran, yıpratma stratejisi için çoklu bir vekil ağı kurgulamıştır. Eski vekillerin (Bedir, İİDYK) devlete entegre olup siyaset ve başta iç güvenlik olmak üzere bürokratik düzlemde varlık göstermeleri üzerine bu grupların siyasi alanda yıpranmaması amacıyla Devrim Muhafızları, bir taraftan Mehdi Ordusu'na desteğini devam ettirirken diğer taraftan Bedir ve Mehdi Ordusu'ndan koparılan radikal unsurlarla Ketaib Hizbullah (KH) ve Asaib Ehlil Hak (AEH) gibi doğrudan Kudüs Gücü'ne bağlı örgütler kurmuştur.¹³⁰

Bu gruplar, 2005 seçimlerinde Şii çoğunluklu bir iktidar kurulduktan sonra koalisyon güçlerine karşı ölümcül saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Amerikan ordu ve istihbarat raporları, İran'ın sağladığı ve Devrim Muhafızları'nın imzası niteliğindeki patlayıcıyla şekillendirilmiş delici mermiler (EFP), Irak'ta ciddi Amerikan zayıatına yol açtığını göstermektedir.¹³¹ Devrim Muhafızları, ABD ile doğrudan çatışmaya girmekten kaçınmak için bu saldırıları kendisini soyutlayarak gerçekleştirmiş ve dahiliyetini inkâr edebileceği şekilde yürütmeye özen göstermiştir. Ocak 2007'de Kerbela'daki ABD Koordinasyon Merkezi'ne düzenlenen ve ABD askerlerinin kaçırılıp öldürülmesiyle sonuçlanan saldırının doğrudan Kudüs Gücü tarafından planlandığı ve AEH militanlarının bu operasyon için özel olarak eğitildiğine dair veriler ve raporlar ortaya çıktıysa da İran bunları inkâr etmiştir.¹³² Benzer şekilde, Ketaib Hizbullah tarafından 2011'de IRAM tipi patlayıcılarla düzenlenen saldırılarda da aynı durum tekrarlanmıştır.¹³³

Irak ordusunun ve diğer resmî güvenlik birimlerinin dışında ülkede yoğun ve etkili şiddet kullanma potansiyeline sahip olan bu yapılar, bir yandan Irak devletinin yekpare bir yapı halinde şiddeti tekeline tutmasını engellerken diğer yandan da Irak'ta İran çıkarlarını gerçekleştirecek hamleler yapmışlardır. Irak'taki bu parçalı askeri yapı, 2014 yılındaki IŞİD saldırıları ve Sistani'nin fetvasıyla kurulan Haşdi Şabi şemsiyesi altında yasal bir "paralel orduya" dönüşmüştür.¹³⁴ Bu dönüşümün temelleri aslında 2014'ten önce, 2013 yılında dönemin Başbakanı Nuri el-Maliki'nin Şii milislerden oluşan "Halk Savunma Tugayları" kurma girişimiyle atılmıştır. Ketaib Hizbullah lideri Ebu Mehdi el-Mühendis, örgütünün Irak ve Suriye'deki operasyonlarını doğrudan Irak devlet bütçesiyle finanse edebilmek amacıyla bu fikri hararetle desteklemiştir.¹³⁵

Bu şemsiye yapı içerisinde Şii gruplar temelde üç fraksiyona bölünmüştür: İran'a sadık olanlar, Sistani'ye sadık olanlar ve Sadr'a sadık olanlar. Kurum içinde sayıca üçte biri oluştursalar da İran'a sadık gruplar, Haşdi Şabi'nin vurucu gücünü oluşturarak idari ve operasyonel gücü kendi tekellerinde toplamıştır. IŞİD ile mücadeledeki rolü sayesinde güçlenen Haşdi Şabi, Kasım 2016'da Irak Parlamentosu'nda geçen bir yasayla devletin resmî askeri gücü olarak tanınmıştır.¹³⁶ Bu tarihten itibaren Irak devletinin başbakanlığa bağlı resmî bir kurumu haline gelen Haşdi Şabi, merkezî bütçeden pay almaya başlamış ve Irak ordusunun silah envanterinin bir kısmına da sahip olmuştur.

Ancak Devrim Muhafızları'na mutlak sadakatle bağlı olan ve kurumun fiili komutanlığını yürüten Ebu Mehdi el-Mühendis, hukuken başbakanın emri altında olmasına rağmen sivil hükümetin kurumu kontrol etme çabalarını sert bir şekilde engellemiştir. Mühendis, yetkilerini paylaşmamak için Şubat 2016'da yardımcılığına atanan

130 Joel Rayburn ve Frank Sobchak, *The US Army in the Iraq War Volume 2 Surge and Withdrawal 2007-2011* (United States Army War College Press, 2019), 228, https://press.armywarcollege.edu/articles_editorials/454; Felter ve Fishman, *Iranian Strategy in Iraq*, 55.

131 "Harmony Documents: Redacted Intelligence Report 026" (Combating Terrorism Center), erişim 30 Ekim 2024, <https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2013/10/Redacted-Intelligence-Report-026-Summary.pdf>; Rayburn ve Sobchak, *The US Army in the Iraq War Volume 2 Surge and Withdrawal 2007-2011*, 66.

132 Felter ve Fishman, *Iranian Strategy in Iraq*, 50; Rayburn ve Sobchak, *The US Army in the Iraq War Volume 2 Surge and Withdrawal 2007-2011*, 75-76.

133 Rayburn ve Sobchak, *The US Army in the Iraq War Volume 2 Surge and Withdrawal 2007-2011*, 532-33.

134 Afshon Ostovar, "The Grand Strategy of Militant Clients: Iran's Way of War", *Security Studies* 28, sy. 1 (01 Ocak 2019): 178, doi:10.1080/09636412.2018.1508862.

135 Michael Knights, Hamdi Malik, ve Aymenn Jawad Al-Tamimi, *Honored, Not Contained: The Future of Iraq's Popular Mobilization Forces*, Policy Analysis (The Washington Institute For Near East Policy, 23 Mart 2020), 2-3, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/honored-not-contained-future-iraqs-popular-mobilization-forces>.

136 Ostovar, "The Grand Strategy of Militant Clients", 178.

Görsel 3: Haşdi Şabi'nin Suriye sınırındaki askeri tatbikatı

Korgeneral Muhsin Kaabi'yi istifaya zorlamış; Başbakan'ın 2018'de kuruma iki başkan yardımcısı atanmasını öngören kararnamesinin uygulanması da 2020 yılına kadar fiilen engellenmiştir.¹³⁷ Kurulan bu katı tekeli yapı, Kasım Süleymani ve İran'ın, Irak devletinin önemli bir güvenlik kurumunu kontrol etmesini sağlamıştır.

Parçalı askerî yapı, Irak'ın kabiliyetlerini törpülemiş ve sahada ciddi bir operasyonel zafiyet yaratmıştır. Irak ordusunun IŞİD karşısında başarısız olması sonucunda IŞİD'e karşı yürütülen büyük ölçekli meskûn mahal operasyonlarını planlama ve icra etme konusunda İran'ın asimetrik taktiklerde uzmanlaşmış vekilleri yetersiz kalmıştır.¹³⁸ Amerikan desteği ile daha profesyonel nitelik kazanan ve hava destekli görevlerde daha tecrübeli olan Irak Terörizmle Mücadele Servisi ve Irak Ordusu bu operasyonlarda çok daha etkili olmuştur. Haşdi Şabi ise hem ordu birliklerinin hem de hava desteği veren ülkelerin zorlamasıyla savunma ve kanat güvenliği rollerinde kalmıştır. Öte yandan, Tikrit, Beyci ve Felluce'de bağımsız operasyonlara kalkışan Haşdi Şabi, askerî hedeflerine ulaşmakta başarısız olmuş ve söz konusu operasyonları Irak ordusu ve Terörizmle Mücadele Servisi tamamlamak zorunda kalmıştır. Haşdi Şabi'nin tek başarılı taarruzu ise IŞİD'in çekildiği Telafer olmuştur.¹³⁹

Ancak, operasyonel başarısızlıklara rağmen İran ve Iraklı Şii elitlerin önemli bir kısmı, eski Baasçıların dönüşünü engellemek ve Şii iktidarı korumak söylemleriyle Haşdi Şabi'yi "Irak'ın Devrim Muhafızları" olarak kurgulamış

¹³⁷ Knights, Malik, ve Al-Tamimi, *Honored, Not Contained: The Future of Iraq's Popular Mobilization Forces*, 58, 107.

¹³⁸ Frederick W. Kagan ve Paul Bucala, *Iran's Evolving Way of War: How the IRGC Fights in Syria* (Critical Threats Project of The American Enterprise Institute, Mart 2016), 21-22, <https://www.aei.org/foreign-and-defense-policy/middle-east/irans-evolving-way-of-war-how-the-irgc-fights-in-syria/>.

¹³⁹ Knights, Malik, ve Al-Tamimi, *Honored, Not Contained: The Future of Iraq's Popular Mobilization Forces*, 135; Kagan ve Bucala, *Iran's Evolving Way of War*, 21-22.

ve paralel bir Şii gücün varlığının devamlılığını desteklemiştir.¹⁴⁰ Haşdi Şabi'nin entegrasyonu ve daha profesyonel konvansiyonel birliklere dönüşmeye başlamasıyla birlikte Haşdi Şabi'nin sistem içerisindeki siyasi ve askeri gücü de giderek artmıştır.

2026 yılı Haziran ayı itibarıyla, ABD'nin ekonomik ve askeri yaptırım tehditlerinin yarattığı baskı, Irak'ta Haşdi Şabi'nin tasfiyesi ve silahlı gücün tek çatı altında toplanması tartışmalarını yeniden alevlendirmiştir. Mukteda Sadr'ın, Barış Tugayları'nı (*Saraya es-Selam*) feshetme taahhüdünün ardından, Şii siyasi alanında stratejik bir hareketlilik yaşanmıştır. Kays Hazali liderliğindeki Asaib Ehlil Hak ve Şibl Zeydi liderliğindeki Ketaib İmam Ali gibi milis yapıları, Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin yönelimi ve siyasi stratejisi doğrultusunda Haşdi Şabi'den ayrılacaklarını ve kontrollerindeki birliklerin silahlarını devlet denetimine vereceklerini açıklamışlardır. Öte yandan, İran dini liderine bağlı olan Ketaib Hizbullah ve Nüceba Hareketi gibi unsurlar, silahlarını bırakmayacaklarını kesin bir dille ifade etmişlerdir.

Irak'ın kendine has sosyo-politik yapısı ve daimi hale gelmiş güvensizlik ortamı dikkate alındığında, bu grupların siyasi alana entegre olsalar dahi, askeri güçlerini kendi varoluşsal güvenlikleri ve küçük grup çıkarları için bütünüyle tasfiye etmemeleri varlıklarının devamı için daha isabetli bir karardır. Dolayısıyla, hem Irak hükümetinin karşı karşıya olduğu ABD kaynaklı finansal yaptırımlar ve Körfez'de yaşanan krizlerin getirdiği baskılar hem de mevcut çatışma ortamında doğrudan hedef olma riski; silah bırakacağını açıklayan grupların aslında askeri güçlerini eritmek istemediklerini, aksine Haşdi Şabi dışında, doğrudan devletin resmi güvenlik mimarisi (ordu, polis veya terörle mücadele birimleri) altında yeni bir kurumsal zırh edinerek hayatta kalmayı amaçladıklarını düşündürmektedir. Bu pragmatik hamle, bir yandan milis grupların İran nüfuzundan daha bağımsız bir şekilde devlet içerisindeki varlıklarının devamlılığını sağlama potansiyeli taşırken diğer yandan varlığını devam ettiren milis gruplarla çatışma ihtimalinin arttığı bir dönemin de kapısını aralayabilir.

2.2.3. Siyasi Nüfuz ve Sisteme Entegrasyon: Devleti İçeriden Ele Geçirme

Tarihsel süreç incelendiğinde, İran'ın Irak politikasının şiddete dayalı bir vekalet savaşı ile sınırlı olmaktan ziyade, "siyasi ve askeri" olmak üzere iki temel sütun üzerine inşa edildiği görülmektedir.¹⁴¹ İran, siyasi sürecin aksaması için "önce siyaset" yaklaşımını benimsemiş; örneğin 2004 Necef Krizi'nde ABD ile çatışan Mukteda es-Sadr'a verdiği desteği askıya alarak onu siyasi çözüme zorlamıştır.¹⁴² Bu rasyonel mühendislik, Ocak 2005 seçimlerinde İİDYK ve Dava Partisi'nin başını çektiği Şii İttifakı'nın mecliste 140 sandalye kazanması ve Dava Partisi'nden Şii bir başbakanın (İbrahim el-Caferi) hükümeti kurmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁴³ Bu sayede İran, Irak siyasetini içeriden şekillendirme ve Amerikan nüfuzunu dengeleme imkanına ulaşmıştır.¹⁴⁴

İran, bir yandan siyasi nüfuz inşası için eski vekilleri ve müttetikleri olan İİDYK, Dava Partisi ve Bedir mensupları koalisyon güçleriyle çalışarak ve Irak'ta kurulan yeni yönetime entegre ederken; diğer yandan 2005 yılındaki seçimlerden sonra Şiiilerin güçlü olduğu bir iktidar tesis edilmesiyle birlikte koalisyon güçlerine karşı vekalet savaşı verebileceği ve gerekirse hükümeti İran çıkarlarına karşı hareket etmemesi için zorlayabileceği yeni vekil örgütler kurmuştur.¹⁴⁵

140 Ostovar, "The Grand Strategy of Militant Clients", 178; Knights, Malik, ve Al-Tamimi, *Honored, Not Contained: The Future of Iraq's Popular Mobilization Forces*, 152.

141 Felter ve Fishman, *Iranian Strategy in Iraq*, 37.

142 A.g.e., 31-35.

143 Andrzej Kapiszewski, "The Iraqi elections and their consequences. Power-sharing, a key to the country's political future", içinde *Looking into Iraq* (European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2005), 16-21, <https://www.jstor.org/stable/resrep07015.5>.

144 Felter ve Fishman, *Iranian Strategy in Iraq*, 52.

145 "Iraqi Opposition 'Moves Troops In'", *BBC News*, 19 Şubat 2003, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/2780515.stm; Taremi, "Iranian Foreign Policy Towards Occupied Iraq, 2003-05", 39.

Görsel 4: Haşdi Şabi Lideri Falih Fayyad'ın Eski İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'yi ziyareti-2021

Bu entegrasyon stratejisinin en net örneği, Bedir Tugayları'nın geçmişini yumuşatmak amacıyla 2003 yılında adını "Bedir Yeniden İnşa ve Kalkınma Örgütü" olarak değiştirmesi, üyelerinin Irak resmi güvenlik güçlerine katılması ve Bedir'deki bu dönüşümden memnun olmadıkları söylemiyle Mühendis ve Şeybani gibi bazı komutanların İran yönlendirmesiyle Ketaib Hizbullah'ı kurmasıdır. Öte yandan, İran'ın vekil örgütü olan bazı yapılar, Irak siyasetine entegre olduktan sonra iç siyasi ortamın gerektirdiği şekilde daha pragmatik bir tutum sergilemiş ve İran ile ilişkilerinde daha dengeli hareket etmeye başlamıştır. Ocak 2023'te Asaib Ehlil Hak'ın sergilediği pragmatik tavır, bazı durumlarda siyasete entegre olan yapıların İranla ve diğer İran destekli gruplarla çıkar çatışması yaşayabildiğinin önemli bir göstergesi olmuştur.¹⁴⁶

Irak'ta ABD ordusu ve diğer koalisyon güçlerine şiddetli saldırılar düzenleyen bu vekil örgütler, 2014 yılında Haşdi Şabi adıyla resmi güvenlik güçlerine entegre olarak devlet bütçesini kullanmaya başlamış; ancak önemli bir kısmı nihai sadakatlerini İran liderliğine sunmaya devam etmiştir. Haşdi Şabi liderlerinin Tahran'da "Hamaney'in kararlarını beklediklerini" ilan etmeleri,¹⁴⁷ İran'ın Irak devleti içinde doğrudan kendisine bağlı paralel bir vekil ordu yarattığını göstermektedir.

¹⁴⁶ Ameer al-Kaabi, Michael Knights, ve Hamdi Malik, *Militia Spokesmen Reflect on Sudani Inviting U.S. Forces to Remain*, Policy Analysis (The Washington Institute For Near East Policy, 17 Ocak 2023), <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/militia-spokesmen-reflect-sudani-inviting-us-forces-remain>.

¹⁴⁷ Amir al-Kaabi, Hamdi Malik, ve Michael Knights, *Iraqi PMF Chief of Staff Commits to Fulfill Iranian Supreme Leader's Plans*, Policy Analysis (The Washington Institute For Near East Policy, 08 Nisan 2024), <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iraqi-pmf-chief-staff-commits-fulfill-iranian-supreme-leaders-plans>.

Haşdi Şabi'nin 2016'da resmi bir yasayla başbakanlığa bağlı meşru bir güvenlik kurumu hâline gelmesi, sivil hükümetin bu yapıyı kontrol edebildiği illüzyonunu doğursa da kurumsal gerçeklik tam tersini kanıtlamıştır. Devrim Muhafızları'na mutlak sadakatle bağlı olan kurumun fiili komutanı Ebu Mehdi el-Mühendis, sivil hükümetin kurumu kontrol etme ve şeffaflaştırma çabalarını sert kurumsal darbelerle engellemiştir.¹⁴⁸ Mühendis, Haşdi Şabi üzerindeki katı tekelini korumak adına, Şubat 2016'da sivil idare tarafından kurumun yardımcılığına atanan Korgeneral Muhsin Kaabi'yi istifaya zorlamıştır.¹⁴⁹ Benzer şekilde, dönemin Başbakanı'nın Mart 2018'de Haşdi Şabi komisyonuna güç dengesini sağlamak amacıyla iki yeni sivil/teknokrat başkan yardımcısı atanmasını öngören resmi kararnamesi, el-Mühendis tarafından 2020 yılındaki ölümüne kadar fiilen kadük bırakılmış ve yürürlüğe sokulmamıştır.¹⁵⁰ Bu durum, modelin ihraç edildiği ülkede sivil bürokrasiyi nasıl esir aldığının somut bir bürokratik örneğidir.

Bunun yanı sıra, Lübnan'da Hizbullah ve 2003 sonrası Irak'ta Bedir'in siyasal sisteme entegre olması gibi, Asaib Ehlil Hak ve diğer bazı vekil örgütler de zamanla siyasi parti kurarak siyasette ve bürokraside etkili olmaya başlamıştır. Siyasi düzlemde 2005 seçimlerinde 140 sandalyelik çoğunlukla başlayan Şii bloğunun egemenliği, zamanla eski paramiliter grupların meclis içi yükselişine sahne olmuştur. Örneğin, Asaib Ehlil Hak, 2014'te Sadikun Bloğu adı altında yalnızca 1 sandalyeye sahipken 2018 seçimlerinde sandalye sayısını 15'e çıkarmıştır. Sadikun'un 27 sandalye, Bedir'in ise 18 sandalye kazandığı 2025 seçimlerinde Şiilerin çatı organizasyonu olan Şii Koordinasyon Çerçevesi toplamda 197 sandalye kazanarak mecliste çoğunluğu elde etmiştir. Bu siyasi entegrasyon ve seçimlerdeki başarılar eski paramiliter gruplara, Haşdi Şabi dışında, içişleri, ulaştırma ve petrol gibi önemli bakanlıkları kontrol etme ve Haşdi Şabi bütçesi dışında da kamu kaynaklarına erişim imkânı vermiştir.

Elde edilen iktidarın muhafaza edilmesi çabalarını ve Şii grupların siyasi etkisini gösteren en önemli süreçlerden biri, 2021 seçimleri sonrasında yaşanmıştır. Seçimlerde en yüksek sandalye sayısına ulaşan ve İran destekli grupların etkisinden rahatsız olan Mukteda Sadr'ın hükümet kurma girişimi, bu grupların "hukuk yoluyla siyaset" (*lawfare*) stratejisiyle engellenmiştir. Süreçteki en kritik kırılma noktası, Irak Federal Yüksek Mahkemesi'nin anayasal sürece müdahale eden kararı olmuştur. Mahkeme, hükümetin kurulabilmesi için ön şart olan Cumhurbaşkanı'nı seçimi oturumunda, meclis toplam sayısının üçte iki çoğunluğunun hazır bulunması gerektiğine hükmetmiştir. İran destekli grupların da içerisinde olduğu Şii Koordinasyon Çerçevesi, bu kararı bir bloke edici azınlık oluşturmak için kullanmış ve oturumlara katılmayarak süreci anayasal bir kilide sokmuştur. Irak Yüksek Yargı Konseyi Başkanı Faik Zeydan gibi figürlerin de etkisiyle şekillenen bu yargısal baskı neticesinde Sadr Bloğu, hükümet kurma imkânı bulamayarak meclisten çekilmek zorunda kalmıştır. Sadr'ın çekilmesiyle oluşan boşluğu dolduran Şii Koordinasyon Çerçevesi içindeki eski paramiliter gruplar, seçimin asıl kaybedeni olmalarına rağmen Muhammed Şiya es-Sudani başbakanlığında kurulan hükümetin içinde yer alarak devlet içindeki güç ve etkilerini korumayı başarmıştır.

2.2.4. Bütçe'den Pay Alma ve Kamu Kaynaklarının Kullanılması

Milis yapılarının Irak devletinin finansal kaynaklarını kullanma stratejisi, 2003 işgalinin hemen ardından planlı adımlarla başlamıştır. Ağustos 2004'te düzenlenen bir konferansta İran hükümeti, "Irak'ın Yeniden İnşası Ofisi" aracılığıyla sivil imar adı altında 300 milyon dolarlık bir bütçe harcandığını duyurmuştur.¹⁵¹ Ancak bu devasa fonlar

148 Knights, Malik, ve Al-Tamimi, *Honored, Not Contained: The Future of Iraq's Popular Mobilization Forces*, 144-46.

149 A.g.e., 22-23, 58, 107.

150 A.g.e., 22-23.

151 Taremi, "Iranian Foreign Policy Towards Occupied Iraq, 2003-05", 35.

kamu altyapısına değil; milislerin kalıcı birer finansal ve lojistik üs kurması amacıyla Necef ve Kerbela'daki otel, restoran gibi hizmet sektörü işletmelerinin paravan şirketler üzerinden satın alınmasına harcanmıştır.¹⁵² Bu otonom ekonomik ekosistemin lojistik ayağını kurmak için henüz Temmuz 2003'te Devrim Muhafızları tarafından Mustafa el-Şeybani'ye doğrudan 40 milyon dolar nakit fon sağlanmış,¹⁵³ Asaib Ehlil Hak gibi daha radikal yeni vekillere ise aylık 750 bin ile 3 milyon dolar arasında değişen doğrudan finansman koridorları açılmıştır.¹⁵⁴

Devrim Muhafızları modelinin dördüncü sütunu olan sosyal mobilizasyon, Irak sahasında Lübnan'dakinden daha farklı bir şekilde inşa edilmiştir. Lübnan'da Hizbullah'ın zayıf devlet otoritesi karşısında hastaneler ve okullar inşa ederek sıfırdan kurduğu paralel sosyal refah ağı, Irak'ın petrol gelirleri ve farklı sosyolojik yapısı nedeniyle burada devlet destekli bir patronaj ve aşiret ağına dönüşmüştür. Irak milisleri, Lübnan'daki gibi bağımsız bir refah toplumu kurmak yerine, devletin makroekonomik kaynaklarını kullanarak kitleleri kendilerine bağlamayı tercih etmiştir. Özellikle Haşdi Şabi'nin resmîleşmesiyle birlikte yüz binlerce milise bağlanan devlet maaşları ve bakanlıklardaki istihdam kotaları, Irak Şiiliğinin omurgasını oluşturan sıkı aşiret bağlarıyla entegre edilmiştir. Milis yapıları, aşiret liderlerine sağlanan ekonomik imtiyazlar, ihaleler ve istihdam garantileri üzerinden aşiretlerin sadakatini satın almış; elde ettikleri ekonomik gücü doğrudan toplumsal tabanı konsolide eden bir rıza/mobilizasyon ağına dönüştürmeye çalışmıştır.

Lübnan'dan farklı olarak Irak, dünyanın en büyük beşinci petrol üreticisi konumundadır ve Lübnan ekonomisinin yedi katı büyüklüğünde devasa bir kapasiteye sahiptir.¹⁵⁵ Vekil örgütlerin siyasete girmesi, IŞİD ile savaşın bitmesi ve 2016 yılında Haşdi Şabi'nin kalıcı bir güvenlik kurumuna dönüşmesi ile Haşdi Şabi ve siyasete entegre olan vekiller kamu kaynaklarına kolayca erişmeye başlamıştır. Haşdi Şabi'nin bütçeden aldığı yıllık pay 2019 yılı itibarıyla 2,16 milyar dolara ulaşmıştır.¹⁵⁶ Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin 2022 yılında iktidara gelmesinin ardından onaylanan ve arka arkaya üç yıl sürecek olan yıllık 152 milyar dolarlık rekor bütçe, önceki bütçelere göre yüzde 50'lik bir artışı temsil etmekte ve milis gruplarına benzersiz bir ekonomik kaynak havuzu sunmaktadır.¹⁵⁷ Nitekim 2022 yılı itibarıyla sadece Haşdi Şabi'ye ayrılan 2.16 milyar dolarlık resmî bütçe, tüm Lübnan devletinin yıllık harcamalarından daha fazla bir meblağa denk gelmektedir.¹⁵⁸

Milislerin büyük bir ekonomik güce ulaşmasının temelleri, bütçeye erişimden evvel, IŞİD'e karşı yürütülen savaş sırasında atılmıştır. Savaş, Haşdi Şabi içindeki milis liderlerine hem güneydeki zayıf korunan şehirlerde hem de savaşın yıktığı kuzey ve batı bölgelerinde kontrolsüz bir ekonomik kaynak ve nüfuz inşa etme fırsatı sunmuştur.¹⁵⁹ Haşdi Şabi içerisindeki vekil gruplar, elde ettikleri askeri ve siyasi güç sayesinde bakanlıklar üzerinde nüfuz oluşturarak devletin ücretsiz veya düşük maliyetli yakıt ve arazilerine erişim mekanizmaları kurmuştur.¹⁶⁰

Milislerin bu devleti koruma kisvesi altında yürüttükleri ekonomik strateji, günümüzde yalnızca bakanlıkların en üst koltuklarını paylaşmakla sınırlı kalmamış, daha alt kadrolarda da pozisyon elde etmelerini sağlamıştır.¹⁶¹

152 Felter ve Fishman, *Iranian Strategy in Iraq*, 39.

153 Rayburn ve Sobchak, *The US Army in the Iraq War Volume 2 Surge and Withdrawal 2007-2011*, 65.

154 Frederick W. Kagan vd., *Iranian Influence in the Levant, Egypt, Iraq, and Afghanistan* (American Enterprise Institute and Institute for the Study of War, 21 Mayıs 2012), 66-67; Martin Chulov, "Controlled by Iran, the Deadly Militia Recruiting Iraq's Men to Die in Syria", *The Guardian*, 12 Mart 2014, blm. World news, <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/12/iraq-battle-dead-valley-peace-syria>.

155 Michael Knights, Hamdi Malik, ve Crispin Smith, "Iraq's New Regime Change: How Tehran-Backed Terrorist Organizations and Militias Captured the Iraqi State", *CTC Sentinel* 16, sy. 11 (21 Aralık 2023): 2.

156 Crispin Smith ve Michael Knights, "How Iran aligned militias seized Iraq: irregular warfare, lawfare and regime change", *Small Wars & Insurgencies* 36, sy. 4 (2025): 667, doi:10.1080/09592318.2025.2471644.

157 Knights, Malik, ve Smith, "Iraq's New Regime Change", 13.

158 Smith ve Knights, "How Iran aligned militias seized Iraq", 680.

159 A.g.e., 667.

160 A.g.e., 667-68.

161 Knights, Malik, ve Smith, "Iraq's New Regime Change", 13.

Başbakanlık ofisi üzerinden yürütülen siyasi pazarlıklarla, teknokratların yerine Asaib Ehlil Hak ve Bedir Örgütü gibi gruplara sadık isimler atanmış; bağımsız kalmak isteyen bürokratlar ise görevden alınma tehdidiyle karşı karşıya kalarak milislerin himayesine girmeye zorlanmıştır.¹⁶² Devlet bütçesinin yüzde 85'ini ve gayrisafi yurt içi hasılanın yüzde 42'sini tek başına oluşturan Petrol Bakanlığı, bu paylaşım kavgasının en çok hissedildiği kurum olmuştur.¹⁶³ Milis grupları, bakanlık bünyesindeki genel müdürleri kendi saflarına çekerek petrol ihalelerini ve altyapı projelerini kontrol altına almış, yabancı yatırımcıları milis uzantılı yerel şirketlerle çalışmaya zorlamıştır. Devletin Petrol Pazarlama Teşkilatı ve Basra Petrol Şirketi üzerindeki sıkı denetimlerin zayıflatılmasıyla Basra Körfezi'nde gemiden gemiye petrol kaçakçılığı yeniden tırmanışa geçmiştir. Milisler, Irak'tan yasadışı yollarla çıkardıkları ağır yakıt yağı ve distile yakıtlarla, ABD yaptırımları altındaki İran petrolünü harmanlamakta; bu karışım uluslararası piyasalara Irak petrolü gibi satılarak Tahran'a da bir yaptırım delme koridoru sağlamaktadır.¹⁶⁴

Modelin ekonomik ayağının en önemli unsuru ise doğrudan İran Devrim Muhafızları'na bağlı inşaat şirketi olan Hatem'ül Enbiya'nın bir kopyası gibi kurulan Mühendis Genel Şirketi'dir. Resmi olarak Haşdi Şabi'ye ait olan bu şirket; meclis veya kabine onayı olmaksızın bedelsiz arazi, devlet sermayesi veya devlet teşebbüslerini devralma gibi diğer hiçbir Irak devlet şirketinin sahip olmadığı devasa imtiyazlarla donatılmıştır.¹⁶⁵ Nitekim Aralık 2022'de şirket, Irak-Suudi Arabistan sınırındaki Müsenna vilayetinde Lübnan'ın yarısı büyüklüğünde (1,2 milyon dönüm) bir devlet arazisini bedelsiz olarak almıştır.¹⁶⁶ Bu bölgenin geçmişte Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne yönelik milis drone saldırılarının fırlatma sahası olarak kullanılmış olması, tahsis edilen bu devasa arazilerin salt ekonomik projeler için değil, aynı zamanda asimetrik askerî operasyonlar için ve ileri silah depolama alanları olarak da kullanılabileceğini göstermektedir.¹⁶⁷

2.2.5. Model İhracının Sonuçları: Etnik-Mezhepsel Kırılganlık ve Parçalanmış Egemenlik

İran'ın Devrim Muhafızları modelini Irak'a ihraç etme stratejisi, Tahran'ın bölgesel nüfuz inşası açısından başarılı olsa da Irak devletinin iç bütünlüğü ve egemenliği açısından bazı maliyetler üretmiştir. İran'da Devrim Muhafızları modeli, gücünü ve meşruiyetini tek bir merkezden alarak rejimi içeriden tahkim eden ve sosyal cihetten Lübnan ile Irak'a kıyasla toplumun daha geniş bir kesimine yayılmış bir yapı üretmiştir. Ancak aynı modelin Irak gibi etnik ve mezhepsel fay hatlarının son derece derin olduğu parçalı bir sosyolojiye uygulanması; bütünleşmeyi değil, bölünmeyi tetiklemiş ve devletin bu hatlar üzerinden parçalı bir yapıya dönüşmeye başlamasına sebep olmuştur. Bu modelin Irak'ta yarattığı temel yapısal sorunlar şu şekildedir:

İran'daki sistem homojen bir devrimci tabana dayanırken Irak'ta kurulan asimetrik milis ağı (Haşdi Şabi ve diğer alt gruplar) parçalı bir sosyolojide doğrudan mezhepçi bir ajandayla hareket etmektedir. Paramiliter grupların devletin resmi güvenlik aygıtlarına entegre olması, devlete yönelik güveni toplumun bazı kesimleri nezdinde azaltmıştır. Devletin şiddet tekelinin ortadan kalkması ve ardından Şii milislerin devlete entegre olup devlet hiyerarşisinden bağımsız hareket etmesi, bir yandan Irak'taki iç kutuplaşmayı derinleştirirken diğer yandan da devletin kapasitesini törpülemektedir.

Irak'ta Haşdi Şabi bileşenleri, devleti korumaktan ziyade, devletin kaynaklarını kendi özerkliklerini büyütme için kullanmaktadır. Modelin Irak'taki en ağır maliyeti, devletin karar alma bağımsızlığının tamamen ortadan kalkmasıdır. Irak başkanlarının emrinde olması gereken resmi silahlı güçler fiiliyatta sivil hükümetin otoritesini

¹⁶² A.g.e., 13-14.

¹⁶³ A.g.e., 13.

¹⁶⁴ A.g.e., 14.

¹⁶⁵ A.g.e., 15.

¹⁶⁶ A.g.e.

¹⁶⁷ A.g.e.

reddederek saldırı kararlarını doğrudan İran'dan alıp uygulayabilmektedir. Başbakanın emri olmadan hem bölge ülkelerine hem de Irak içerisindeki hedeflere yönelik olarak İran destekli vekil gruplar ve alt örgütleri tarafından gerçekleştirilen saldırılar, bu sorunun boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir.¹⁶⁸

Bu gruplar yalnızca diğer iç ve dış aktörlerle değil; kaynakları ve stratejik pozisyonları paylaşma konusunda kendi aralarında da derin çıkar çatışmaları yaşamaktadır. Ortak bir dış tehdidin (örneğin IŞİD veya ABD varlığının) zayıfladığı dönemlerde sıkça su yüzüne çıkan ve Kum ile Necef arasındaki teolojik ayrışmanın ötesinde nitelikler barındıran bu Şii içi rekabet, devlet mekanizmasını farklı resmi silahlı grupların iktidar ve paylaşım kavgası verdiği bir alana çevirerek istikrarsızlık üretme riski taşımaktadır.¹⁶⁹

Sonuç olarak; İran'da rejim güvenliği düşünülerek kurgulanan parçalı güvenlik modeli, etnik ve mezhepsel olarak bölünmüş Irak'a pürüzsüz bir şekilde kopyalanamamıştır. Tahran'ın yönlendirmesiyle oluşturulan bu model, Şii iktidarın kalıcı hale gelmesini ve İran'ın ülke içerisindeki nüfuzunu artırmasını sağlamıştır. Buna karşılık Irak'ta, birden fazla güvenlik kurumunun farklı saflarda yer aldığı siyasi krizler yaşanmış, güvenlik güçleri ayrışmayı derinleştirecek şekilde mezhepsel temelde parçalanmış ve topraklar başka devletlerin vekâlet savaşlarına sahne olduğu bir kriz ortamının içine sokulmuştur. 28 Şubat 2026 tarihinde ABD ve İsrail ile İran arasında başlayan savaşa Irak'ın Haşdi Şabi birliklerinin de müdahil olması, Irak güvenlik kurumlarının İran tarafından kendi stratejisi içinde kullanılabildiğini göstermiştir. Bu askeri etkinin yanı sıra, Irak'ta 2025 seçimleri sonrasında başbakanın belirlenmesi ve akabinde kabinenin oluşturulması sürecinde İran etkisinin sınırlandırılmaması ve İran'a yakın aktörlerin sistemin merkezinde yer alabilmesi, dış ve iç müdahalelere rağmen İran'ın inşa ettiği sistemin kendisi açısından başarılı olduğunu göstermektedir.

168 Mohammad Sio, "Saudi Arabia Summons Iraq's Ambassador over Drone 'attacks' on Kingdom, Gulf States", *Anadolu Agency*, 12 Nisan 2026, <https://www.aa.com.tr/en/politics/saudi-arabia-summons-iraqs-ambassador-over-drone-attacks-on-kingdom-gulf-states/3903028>; Haydar Karaalp, "Irak'ta Bağdat Havalimanı çevresine füze saldırısı", *Anadolu Ajansı*, 06 Mart 2026, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irak-ta-bagdat-havalimani-cevresine-fuze-saldirisi/3853316>.

169 Zeidon Alkinani, *The Intra-PMF Rivalry Is Beyond the Najaf-Qom Divide* (İran Araştırmaları Merkezi, 2021), <https://iramcenter.org/en/the-intra-pmf-rivalry-is-beyond-the-najaf-qom-divide-416>; Ameer al-Kaabi ve Michael Knights, *Kataib Hezbollah Publicly Mocks Asaib Ahl Al-Haq for Cowardice*, Policy Analysis (The Washington Institute For Near East Policy, 30 Kasım 2023), <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/kataib-hezbollah-publicly-mocks-asaib-ahl-al-haq-cowardice>.

Sonuç

İran İslam Cumhuriyeti'nin devrim sonrası beka kaygılarıyla inşa ettiği Devrim Muhafızları modeli, zaman içinde yalnızca bir askerî teşkilat olmanın ötesine geçerek İran'da siyasi, bürokratik ve ekonomik alanları domine eden bir yapıya dönüşmüştür. Düzenli orduya (Erteş) karşı kurulan askerî ikilik, Besiç aracılığıyla sağlanan toplumsal mobilizasyon ve Hatem'ül Enbiya gibi yapılarla kurulan bütçe dışı otonom finansman ağı, Devrim Muhafızları'nın ülkedeki nüfuzunu tahkim eden temel sütunlar olmuştur. Devrim Muhafızları'nın sivil karar alma mekanizmaları üzerindeki artan etkisi, kurumun dış politika ve güvenlik başta olmak üzere İran devletinin siyasi karar süreçlerinde en belirleyici aktör olmasını sağlamıştır.

Bu modelin, yerel dinamiklere göre uyarlanarak hedef ülkelere ihraç edilmesi, İran'ın bölgesel nüfuz inşasının ve caydırıcılık stratejisinin merkezinde yer almaktadır. Stratejinin ilk laboratuvarı olan Lübnan'da, Hizbullah üzerinden devletin şiddet tekeli ortadan kaldırılmış ve sivil bürokrasi anayasal veto mekanizmalarıyla (engelleyici üçte bir) kilitlenmiştir. Örgütün oluşturduğu askerî ikilik, gölge ekonomi ve paralel sosyal refah ağı, Lübnan devletinin kapasitesini aşındırarak ülkeyi kronik bir siyasi kriz ve makroekonomik çöküş sarmalına itmiştir. Savaş ve barış gibi stratejik karar alma süreçlerinin sivil iradedden çıkarak devlet dışı bir aktörün inisiyatifine geçmesi, Lübnan'ı doğrudan bölgesel çatışmaların bir cephesi haline getirmiştir.

Modelin Irak'a ihracı ise ülkenin etnik ve mezhepsel fay hatları nedeniyle çok daha parçalı ve karmaşık bir vekil ağı üzerinden gerçekleşmiş; süreç "devleti içeriden esir alma" (*state capture*) stratejisine evrilmiştir. IŞİD işgaline karşı verilen mücadelenin ardından yasal zırh kazanan Haşdi Şabi unsurları, askerî ikiliği devletin hiyerarşisi içinde kurumsallaştırmakla kalmamış; siyasete ve bürokrasiye de doğrudan entegre olmuştur. Milis güçleri, siyasi krizleri aşmak için yalnızca askerî baskıyı değil; siyaset ve bürokrasi içerisindeki varlıklarıyla ve "hukuk yoluyla siyaset" (*lawfare*) stratejisini de kullanarak krizleri ve siyasi süreçleri kendi lehlerine olacak şekilde sonuçlandırmışlardır.

Ekonomik düzlemde ise bu siyasi entegrasyon, vekil gruplara İran'a olan finansal bağımlılıklarını azaltarak doğrudan Irak devletinin kaynaklarını kullanma imkânı sağlamıştır. Stratejik bakanlıkların ve sınır kapılarının kontrolü ile Mühendis Genel Şirketi gibi ticari yapıların kurulması; bu gruplara devlet bütçesinden, kamu ihalelerinden ve devlet arazilerinden doğrudan pay alma fırsatı vermiştir. Ancak artan bu ekonomik ve siyasi güç, Irak hiyerarşisinden bağımsızlaşarak doğrudan Tahran'dan emir alan gruplar ile pragmatik davranan diğer gruplar arasında derin bir çıkar ve kaynak paylaşım rekabeti doğurmuştur. Kum ve Necef arasındaki teolojik ayrışmanın ötesine geçen bu Şii içi rekabet, güvenlik aygıtının mezhepsel temelde ayrışmasına ve devlet mekanizmasının silahlı güçleri olan siyasi grupların iktidar kavgası verdiği bir alana dönüşmesine sebep olmuştur.

Nihai tahlilde, İran'da merkezi otoriteyi ve rejim güvenliğini korumak amacıyla tasarlanan yapı, ihraç edildiği ülkelerde yapısal bir zorunluluk olarak devlet kurumlarının kapasitesini çökerten ve merkezi otoriteyi zayıflatan bir etki yaratmaktadır. Zira İran modelinin başka ülkelere ihracı, tabiatı gereği ancak sivil iradenin sınırlandığı ve devletin şiddet tekeliyle paylaşmak zorunda kaldığı yerlerde mümkün olabilmektedir.

Irak ve Lübnan örneklerinde görüldüğü üzere; resmi silahlı güçlerin marjinalleşmesi, yargı ve ekonomi kurumlarının kontrolü ve karar alma mekanizmalarının dış aktörlerin güdümüne girmesi, ev sahibi devletleri kronik bir egemenlik krizine sürüklemektedir. Lübnan'da Hizbullah'ın silahsızlandırılmaması ve siyasi süreçlerde hâlâ etkili olması, 28 Şubat 2026 tarihinde bölgede patlak veren savaşa Irak'taki vekil güçlerin doğrudan müdahil olması ve 2025 seçimleri sonrasında Bağdat'ta kurulan hükümet denkleminde İran etkisinin sınırlandırılmaması, modelin Tahran açısından işlevselliğini koruduğunu göstermektedir. Ancak unutulmamalıdır ki İran'ın dış politika hedefleri doğrultusunda kendi lehine başarılı bir ileri savunma hattı yaratan bu strateji, uygulandığı coğrafyalarda kurumsal çöküşü, toplumsal kutuplaşmayı ve yapısal istikrarsızlığı kalıcı hale getiren sistemli bir devlet krizine dönüşmektedir. Bu kriz ortamında dış baskılar ve iç politik zorunluluklar, yerel aktörleri pragmatik davranmaya ve İran etkisi dışında hareket etmeye de yönlendirebilmektedir.

Kaynakça

- Akbarzadeh, Shahram, ve Dara Conduit. "Rouhani's First Two Years in Office: Opportunities and Risks in Contemporary Iran". İçinde *Iran in the World: President Rouhani's Foreign Policy*, editör Shahram Akbarzadeh ve Dara Conduit, 1-15. New York: Palgrave Macmillan US, 2016. doi:10.1007/978-1-137-58577-6_1.
- Alfoneh, Ali. *Iran Unveiled: How the Revolutionary Guards Is Turning Theocracy into Military Dictatorship*. Washington, D.C: AEI Press, 2013.
- . *The Evolution of Iran's Qods Force Since 1979*. Policy Analysis. The Washington Institute For Near East Policy, 03 Haziran 2021. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/evolution-irans-qods-force-1979>.
- Alkinani, Zeidon. *The Intra-PMF Rivalry Is Beyond the Najaf-Qom Divide*. İran Araştırmaları Merkezi, 2021. <https://iramcenter.org/en/the-intra-pmf-rivalry-is-beyond-the-najaf-qom-divide-416>.
- Asharq Al-Awsat. "Tehran and Hezbollah's Secret History", 05 Ağustos 2006. <https://eng-archive.aawsat.com/theaawsat/features/tehran-and-hezbollahs-secret-history>.
- BBC News. "Iraqi Opposition 'Moves Troops In'", 19 Şubat 2003. http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/2780515.stm.
- Blanford, Nicholas. *Hezbollah's Evolution From Lebanese Militia to Regional Player*. Counterterrorism Series. Washington D.C.: Middle East Institute, 2017. <https://www.jstor.org/stable/resrep17563.1>.
- . *Warriors of God: Inside Hezbollah's Thirty-Year Struggle Against Israel*. New York: Random House Inc, 2011.
- Chulov, Martin. "Controlled by Iran, the Deadly Militia Recruiting Iraq's Men to Die in Syria". *The Guardian*, 12 Mart 2014, blm. World news. <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/12/iraq-battle-dead-valley-peace-syria>.
- . "Qassem Suleimani: The Iranian General 'secretly Running' Iraq". *The Guardian*, 28 Temmuz 2011, blm. World news. <https://www.theguardian.com/world/2011/jul/28/qassem-suleimani-iran-iraq-influence>.
- "Constitution of the Revolutionary Guards". Iran Data Portal, 1982. <https://irandataportal.syr.edu/wp-content/uploads/constitution-of-the-revolutionary-guards.pdf>.
- Defense Intelligence Agency. "They Came in Peace", 22 Ekim 2013. <https://www.dia.mil/News-Features/Articles/Article-View/Article/566917/they-came-in-peace/https%3A%2F%2Fwww.dia.mil%2FNews-Features%2FArticles%2FArticle-View%2FArticle%2F566917%2Fthey-came-in-peace%2F>.
- DeVore, Marc R. "Exploring the Iran-Hezbollah Relationship: A Case Study of how State Sponsorship affects Terrorist Group Decision-Making". *Perspectives on Terrorism* 6, sy. 4/5 (2012): 85-107.

- Dursun, Ahmet. "İran Devrim Muhafızları Ordusu, devletin güvenlik, siyaset ve ekonomi mimarisinde merkezi rol üstleniyor". *Anadolu Ajansı*, 30 Ocak 2026. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-devrim-muhafizlari-ordusu-devletin-guvenlik-siyaset-ve-ekonomi-mimarisinde-merkezi-rol-ustleniyor/3815168>.
- . "İran'da güvenlik, siyaset ve ekonominin merkezindeki güç: Devrim Muhafızları Ordusu". *Anadolu Ajansı*, 10 Nisan 2019. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iranda-guvenlik-siyaset-ve-ekonominin-merkezindeki-guc-devrim-muhafizlari-ordusu-/1447800>.
- Ehteshami, Anoushiravan. "Iran and its Immediate Neighbourhood". İçinde *Iran's Foreign Policy from Khatami to Ahmadinejad*, editör Anoushiravan Ehteshami ve Mahjoob Zweiri, 129-39. Ithaca Press, 2008.
- Eisenstadt, Michael. *The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran: Religion, Expediency, and Soft Power in an Era of Disruptive Change*. MES Monographs. Middle East Studies at the Marine Corps University, Kasım 2015.
- Felter, Joseph, ve Brian Fishman. *Iranian Strategy in Iraq: Politics and "Other Means"*. Occasional Paper Series. Combating Terrorism Center, 2008.
- Filkins, Dexter. "The Shadow Commander". *The New Yorker*, 23 Eylül 2013. <https://www.newyorker.com/magazine/2013/09/30/the-shadow-commander>.
- Ghanem, Vanessa, ve Mohamad Ali Harisi. "Lebanon Scraps 'armed Resistance' from Ministerial Statement for First Time in Two Decades". *The National*, 19 Şubat 2025. <https://www.thenationalnews.com/news/mena/2025/02/19/lebanon-scraps-armed-resistance-from-ministerial-statement-for-first-time-in-two-decades/>.
- Golkar, Saeid. "The Armed Forces in Post-Revolutionary Iran". İçinde *Routledge Handbook of Persian Gulf Politics*, editör Mehran Kamrava, 443-53. Routledge, 2020.
- Harici. "Lübnan hükümeti 'direnış'i programından çıkardı", 27 Şubat 2025. <https://harici.com.tr/lubnan-hukumeti-direnisi-programindan-cikardi/>.
- "Harmony Documents ISGP-2003-00023756". Combating Terrorism Center, t.y. <https://ctc.westpoint.edu/harmony-program/working-paper-by-the-iraqi-anti-espionage-corps-original-language-2/>.
- "Harmony Documents: Redacted Intelligence Report 026". Combating Terrorism Center. Erişim 30 Ekim 2024. <https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2013/10/Redacted-Intelligence-Report-026-Summary.pdf>.
- Humud, Carla, Christopher Blanchard, Jeremy Sharp, ve Jim Zanotti. "Iranian assistance to groups in Yemen, Iraq, Syria, and the Palestinian Territories: Memorandum to Senator Mark Kirk". Congressional Research Service, 31 Temmuz 2015.
- IISS. *Iran's Networks of Influence in the Middle East*. The International Institute for Strategic Studies, 2019.
- Iran Data Portal – Syracuse University. "IRGC Commanders' Letter to Khatami", 1999. <https://irandataportal.syr.edu/irgc-commanders-letter-to-khatami/>.
- Jabar, Faleh A. *The Shi'ite Movement in Iraq*. London: Saqi Books, 2003.
- Kaabi, Ameer al-, ve Michael Knights. *Kataib Hezbollah Publicly Mocks Asaib Ahl Al-Haq for Cowardice*. Policy Analysis. The Washington Institute For Near East Policy, 30 Kasım 2023. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/kataib-hezbollah-publicly-mocks-asaib-ahl-al-haq-cowardice>.
- Kaabi, Ameer al-, Michael Knights, ve Hamdi Malik. *Militia Spokesmen Reflect on Sudani Inviting U.S. Forces to Remain*. Policy Analysis. The Washington Institute For Near East Policy, 17 Ocak 2023. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/militia-spokesmen-reflect-sudani-inviting-us-forces-remain>.

- Kaabi, Amir al-, Hamdi Malik, ve Michael Knights. *Iraqi PMF Chief of Staff Commits to Fulfill Iranian Supreme Leader's Plans*. Policy Analysis. The Washington Institute For Near East Policy, 08 Nisan 2024. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iraqi-pmf-chief-staff-commits-fulfill-iranian-supreme-leaders-plans>.
- Kagan, Frederick W., ve Paul Bucala. *Iran's Evolving Way of War: How the IRGC Fights in Syria*. Critical Threats Project of The American Enterprise Institute, Mart 2016. <https://www.aei.org/foreign-and-defense-policy/middle-east/irans-evolving-way-of-war-how-the-irgc-fights-in-syria/>.
- Kagan, Frederick W., Ahmad K. Majidyar, Danielle Pletka, ve Marisa Cochrane Sullivan. *Iranian Influence in the Levant, Egypt, Iraq, and Afghanistan*. American Enterprise Institute and Institute for the Study of War, 21 Mayıs 2012.
- Kapiszewski, Andrzej. "The Iraqi elections and their consequences. Power-sharing, a key to the country's political future". İçinde *Looking into Iraq*, 13-24. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2005. <https://www.jstor.org/stable/resrep07015.5>.
- Karaalp, Haydar. "Irak'ta Bağdat Havalimanı çevresine füze saldırısı". *Anadolu Ajansı*, 06 Mart 2026. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irak-ta-bagdat-havalimani-cevresine-fuze-saldirisi/3853316>.
- Khatib, Lina. "Hezbollah's state capture in Lebanon". *Small Wars & Insurgencies* 36, sy. 4 (19 Mayıs 2025): 637-58. doi:10.1080/09592318.2025.2477338.
- Knights, Michael, Hamdi Malik, ve Aymenn Jawad Al-Tamimi. *Honored, Not Contained: The Future of Iraq's Popular Mobilization Forces*. Policy Analysis. The Washington Institute For Near East Policy, 23 Mart 2020. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/honored-not-contained-future-iraqs-popular-mobilization-forces>.
- Knights, Michael, Hamdi Malik, ve Crispin Smith. "Iraq's New Regime Change: How Tehran-Backed Terrorist Organizations and Militias Captured the Iraqi State". *CTC Sentinel* 16, sy. 11 (21 Aralık 2023): 1-24.
- Naval History and Heritage Command. "Lebanon—They Came in Peace", 04 Aralık 2023. <http://public2.nhhcaws.local/browse-by-topic/wars-conflicts-and-operations/middle-east/lebanon.html>.
- Norton, Augustus Richard. "The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics". *The International Spectator* 42, sy. 4 (01 Aralık 2007): 475-91. doi:10.1080/03932720701722852.
- "Open Letter", 16 Şubat 1985. https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000361273.pdf.
- Ostovar, Afshon. "Iran, its clients, and the future of the Middle East: The limits of religion". *International Affairs* 94, sy. 6 (2018): 1237-55. doi:10.1093/ia/iiy185.
- . "The Grand Strategy of Militant Clients: Iran's Way of War". *Security Studies* 28, sy. 1 (01 Ocak 2019): 159-88. doi:10.1080/09636412.2018.1508862.
- . *Vanguard of the Imam: Religion, Politics, and Iran's Revolutionary Guards*. New York, NY: Oxford University Press, 2016.
- Ranstorp, Magnus. *Hizb'Allah in Lebanon: The Politics of the Western Hostage Crisis*. London: Palgrave Macmillan, 1996.
- . *Hizb'allah in Lebanon: The Politics of the Western Hostage Crisis*. London: Palgrave Macmillan UK, 1997. doi:10.1057/9780230377509.
- Rayburn, Joel, ve Frank Sobchak. *The US Army in the Iraq War Volume 2 Surge and Withdrawal 2007-2011*. United States Army War College Press, 2019. https://press.armywarcollege.edu/articles_editorials/454.
- Reisinezhad, Arash. "Iran's Geopolitical Strategy in the West Asia: Containment of 'Geography' and 'History'". *Iranian Review of Foreign Affairs* 11, sy. 1 (2020): 59-88.

- . *The Shah of Iran, the Iraqi Kurds, and the Lebanese Shia*. Palgrave Macmillan, 2019.
- Rida, Nazeer. "US Reopens File of Hezbollah's American Hostage Taking in Beirut". *Asharq Al-Awsat*, 05 Aralık 2021. <https://english.aawsat.com/node/3342081>.
- Saad, Amal. "Challenging the Sponsor-Proxy Model: The Iran–Hizbullah Relationship", 01 Kasım 2019, 627-50. doi:10.1332/204378919X15718898344883.
- Samii, Abbas William. "A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship". *Middle East Journal* 62, sy. 1 (2008): 32-53.
- Seliktar, Ofira, ve Farhad Rezaei. *Iran, Revolution, and Proxy Wars*. Palgrave Macmillan, 2020. doi:10.1007/978-3-030-29418-2.
- Sio, Mohammad. "Saudi Arabia Summons Iraq's Ambassador over Drone 'attacks' on Kingdom, Gulf States". *Anadolu Agency*, 12 Nisan 2026. <https://www.aa.com.tr/en/politics/saudi-arabia-summons-iraqs-ambassador-over-drone-attacks-on-kingdom-gulf-states/3903028>.
- Sinkaya, Bayram. *İran Silahlı Kuvvetlerinin Yapısı ve Devrim Muhafızları-Ordu İlişkisi*. İran Araştırmaları Merkezi, 2025. <https://www.iramcenter.org/iran-silahlı-kuvvetlerinin-yapısı-ve-devrim-muhafızları-ordu-iliskisi-2655>.
- Smith, Crispin, ve Michael Knights. "How Iran aligned militias seized Iraq: irregular warfare, lawfare and regime change". *Small Wars & Insurgencies* 36, sy. 4 (2025): 659-97. doi:10.1080/09592318.2025.2471644.
- Sozer, Brendan. "Development of proxy relationships: a case study of the Lebanese Civil War". *Small Wars and Insurgencies* 27, sy. 4 (2016): 636-58.
- Tabatabai, Ariane M., Nathan Chandler, Bryan Frederick, ve Jennifer Kavanagh. *Iran's Military Interventions: Patterns, Drivers, and Signposts*. RAND Corporation, 27 Eylül 2021. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA444-2.html.
- Taremi, Kamran. "Iranian Foreign Policy Towards Occupied Iraq, 2003-05". *Middle East Policy* 12, sy. 4 (01 Aralık 2005): 28-47.
- United Against Nuclear Iran. "Rare Interview with Qassem Soleimani". Erişim 30 Ekim 2024. <https://www.unitedagainstnucleariran.com/sites/default/files/Soleimani%20Interview%5B1%5D.pdf>.
- "US fears Iran will be the driving force behind their nose-dive." The Office of the Supreme Leader. 18 Eylül 2016. Erişim tarihi: 2 Haziran 2026. <https://english.khamenei.ir/news/4158/US-fears-Iran-will-be-the-driving-force-behind-their-nose-dive>.
- Uskowi, Nader. *Temperature Rising: Iran Revolutionary Guards and Wars in the Middle East: Iran's Revolutionary Guards and Wars in the Middle East*. Illustrated edition. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2018.
- Ware, Michael. "Inside Iran's Secret War for Iraq". *TIME*, 15 Ağustos 2005. <https://time.com/archive/6674368/inside-irans-secret-war-for-iraq/>.
- Watts, Stephen, Bryan Frederick, Nathan Chandler, Mark Toukan, Christian Curriden, Erik E. Mueller, Edward Geist, vd. *Proxy Warfare in Strategic Competition: State Motivations and Future Trends*. RAND Corporation, 09 Mart 2023. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA307-2.html.
- Wehrey, Frederic, David E. Thaler, Nora Bensahel, Kim Cragin, Jerrold D. Green, Dalia Dassa Kaye, Nadia Oweidat, ve Jennifer J. Li. *Dangerous But Not Omnipotent: Exploring the Reach and Limitations of Iranian Power in the Middle East*. RAND Corporation, 14 Nisan 2009. <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG781.html>.

Wilson Center. "Hezbollah's Record on War & Politics", 25 Ekim 2023. <https://www.wilsoncenter.org/article/hezbollahs-record-war-politics>.

Wyss, Michel D. *Iranian Proxy Warfare in Iraq and Yemen*. International Institute for Counter-Terrorism, 2016.

Yaphe, Judith. "The United States and Iran in Iraq: Risks and Opportunities". İçinde *Iran's Foreign Policy from Khatami to Ahmadinejad*, editör Anoushiravan Ehteshami ve Mahjoob Zweiri, 37-54. Ithaca Press, 2008.

Zadeh, Ali Nuri. "Iranian Figure Says Revolutionary Guard Trains Moqtada al- Sadr's Supporters on Fighting Techniques". *Asharq al- Awsat*, 09 Nisan 2004.

Arşiv Kaynakları

"Commander says IRGC has safeguarded achievements of revolution." IRNA News Agency, 6 Ocak 1999. Summary of World Broadcasts Third Series içinde çeviri (7 Ocak 1999): MED/4. Readex: BBC Monitoring: Summary of World Broadcasts. <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=BBCWBX&docref=image/v2%3A18BAE7B08A006A2B%40BBCWBX-18BEDC4914F1A0EA%402451186-18BE89E3149EC6ED%407-18E9A9F8617F3677%40Commander%2Bsays%2BIRGC%2Bhas%2Bsafeguarded%2Bachievements%2Bof%2Brevolution>.

Foreign Broadcast Information Service. Daily Report: Middle East & North Africa. Ek Sayı: Reportage on Events in Iran, no. FBIS-MEA-80-001-S (2 Ocak 1980). Readex içinde çeviri: Foreign Broadcast Information Service (FBIS) Daily Reports. <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=FBISX&docref=image/v2%3A11C33B0D5F860D98%40FBISX-11DB45E567D49FF0%402444241-11DB45FA920A0AC0%4042>.

"HEZBOLLAH DELEGATES DISCUSS SITUATION PREVAILING IN LEBANON." Ettela'at (Tahran), 22 Ağustos 1985. Near East/South Asia Report içinde çeviri, no. JPRS-NEA-85-145 (9 Aralık 1985): 124-127. Readex: Joint Publications Research Service (JPRS) Reports. <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=JPRSX&docref=image/v2%3A1370B42AEC50B618%40JPRSX-13AC9F91C374724A%402446409-13AC59FAF9D88140%40129-13BC5FA746734E97%40HEZBOLLAH%2BDELEGATES%2BDISCUSS%2BSITUATION%2BPREVAILING%2BIN%2BLEBANON>.

"HEZBOLLAH'S 'DREAM' FOR ISLAMIC REGIME IN LEBANON CITED." Nehzat (Paris), 18 Temmuz 1985. Near East/South Asia Report içinde çeviri, no. JPRS-NEA-85-127 (4 Ekim 1985): 146-147. Readex: Joint Publications Research Service (JPRS) Reports. <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=JPRSX&docref=image/v2%3A1370B42AEC50B618%40JPRSX-13ACB4C38E1861CF%402446343-13AC345FB057A74D%40152-13BE20F2D22BE779%40HEZBOLLAH%2527S%2B%2527DREAM%2527%2BFOR%2BISLAMIC%2BREGIME%2BIN%2BLEBANON%2BCITED>.

"IRAN: GUARDS COMMANDER ON GRADING AND ON THE NEW BASIJ AND QODS FORCES." Vision of the Islamic Republic of Iran, 17 Nisan 1991. Summary of World Broadcasts Third Series içinde çeviri (20 Nisan 1991): A/6-A/8. Readex: BBC Monitoring: Summary of World Broadcasts. <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=BBCWBX&docref=image/v2%3A18BAE7B08A006A2B%40BBCWBX-18C8D6D2C23DBE47%402448367-18C87681C575B71D-18E432A5EC6E9CE0>.

"IRAN: INTERVIEWS WITH SENIOR MEMBERS OF IRGC AND IRC." Voice of the Islamic Republic of Iran, 1 Mart 1990. Summary of World Broadcasts Third Series içinde çeviri (3 Mart 1990): A/2-A/4. Readex: BBC Monitoring: Summary of World Broadcasts. <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=BBCWBX&docref=image/v2%3A18BAE7B08A006A2B%40BBCWBX-1911D2B706964B54%402447954-1911AF16A8E6A482-191C24E881F738AC>.

Joint Publications Research Service. Near East/North Africa Report, no. JPRS-81075 (17 Haziran 1982). Readex içinde çeviri: Joint Publications Research Service (JPRS) Reports. <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=JPRSX&docref=image/v2%3A1370B42AEC50B618%40JPRSX-13C606CCA2967F8B%402445138-13C5BB72CEBB03A7%4042>.

“Khamene’i Calls on SAIRI To Escalate Activities.” IRNA (Tahran), 8 Temmuz 1987. Daily Report: Near East & South Asia içinde çeviri, no. FBIS-NES-87-131 (9 Temmuz 1987): S3-S4. Readex: Foreign Broadcast Information Service (FBIS) Daily Reports. <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=FBISX&docref=image/v2%3A11C33B0D5F860D98%40FBISX-11CD419402288D20%402446986-11CD41A1D691F440-11CD41A203E09D60>.

“Khatami holds talks with Lebanese Hezbollah leader Nasrallah.” Voice of the Islamic Republic of Iran, 13 Ekim 1997. Summary of World Broadcasts Third Series içinde çeviri (15 Ekim 1997): MED/5. Readex: BBC Monitoring: Summary of World Broadcasts. <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=BBCWBX&docref=image/v2%3A18BAE7B08A006A2B%40BBCWBX-18EBC72396A72A57%402450737-18EBB58F0F10B4A%408-18F9DE68E44BDC20%40Khatami%2Bholds%2Btalks%2Bwith%2BLebanese%2BHezbollah%2Bleader%2BNasrallah>.

“President Khamene’i calls for better discipline in the Guards Corps.” Tehran Home Service, 15 Eylül 1988. Summary of World Broadcasts Third Series içinde çeviri (17 Eylül 1988): A/7-A/8. Readex: BBC Monitoring: Summary of World Broadcasts. <https://infoweb.newsbank.com/apps/readex/doc?p=BBCWBX&docref=image/v2%3A18BAE7B08A006A2B%40BBCWBX-194516DFC7BA972C%402447422-19450CFDCF12C2DD-194E98D3C8B3EE76>.

